AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

“GƏLƏCƏYİN KİTABXANASI”
İCTİMAİ BİRLİYİ

ISSN (ISSN-L): 2959-1694
ISSN (Online): 2959-1708

DOI 10.5281/zenodo.19649377

KİTABXANA.AZ

ELMİ-NƏZƏRİ VƏ TƏCRÜBİ JURNAL

Jurnal 2008-ci ildən nəşr olunur.
İllik dövriyyəsi ildə iki dəfədir (aprel-oktyabr).

№2(43) * Oktyabr

Jurnalın bu sayı professor Xəlil İsmayılovun anadan olmasının 80 illik yubileyinə həsr edilir.

Seriyanın istiqamətləri:

- Tarix elmi
- Humanitar və sosial elmlər tarixi
- Kitabxana işinin tarixi
- İnformasiya və sənəd menecmenti
- Kitabşünaslıq və nəşriyyat işinin tarixi

Indexed in

OpenAIRE

Bakı – 2025

Təsisçi və baş redaktor: **Şəfəq İSLAMOVA**
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Redaktor: **Eldəniz MƏMMƏDOV**
tarix üzrə fəlsəfə doktoru

Redaksiya heyəti:
Xəlil İSMAYILOV, tarix elmlər doktoru, professor
İkram AĞASİYEV, tarix elmlər doktoru, professor
İlqar NİFTƏLİYEV, tarix elmlər doktoru, dosent
Cəbi BƏHRAMOV, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Sevda XƏLƏFOVA, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Pərviz KAZIMİ, tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Tahirə ALLAHYAROVA, fəlsəfə elmlər doktoru, professor
Rəsmiyyə ABDULLAYEVA, iqtisad elmlər doktoru, dosent
Ələmdar BAYRAMOV, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Elçin ƏHMƏDOV, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Knyaz ASLAN, pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Hasan KESEROĞLU, İnformasiya və sənəd menecmenti professoru (Kastamonu Universiteti, Türkiyə)
Gülər DƏMİR, İnformasiya və sənəd menecmenti dosenti (Kastamonu Universiteti, Türkiyə)

Jurnal Azərbaycan Respublikası Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.
Şəhadətnamə **№ 2492**. Qeydiyyat tarixi **16.01.2008**.

Redaksiyanın ünvanı: AZ 1096, Bakı şəhəri, K.Balakişiyev küçəsi 43/15
Telefonlar: (+994 12) 539 30 21 (122); (+994 50) 558 98 59
E-mail: shafaq.ace@gmail.com
Jurnal **“Füyuzat MMC”** Nəşriyyat və Poliqrafiya Mərkəzində nəşr olunur.

© “Gələcəyin kitabxanası” İctimai Birliyi, 2025
© Kitabxana.az, 2025

REPUBLIC OF AZERBAIJAN
АЗЕРБАЙДЖАНСКАЯ РЕСПУБЛИКА

"THE LIBRARY OF FUTURE" PUBLIC UNION

«БИБЛИОТЕКА БУДУЩЕГО» ОБЩЕСТВЕННОЕ ОБЪЕДИНЕНИЕ

ISSN (ISSN-L): 2959-1694
ISSN (Online): 2959-1708

KİTABXANA.AZ

SCIENTIFIC - THEORETICAL AND PRACTICAL JOURNAL

The journal has been published since 2008. Annual turnover is twice a year (april-october).

KİTABXANA.AZ

НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ И ПРАКТИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ

Журнал издается с 2008 года. Годовой оборот два раза в год (апрель-октябрь).

This issue of the magazine is dedicated to the 80th anniversary of the birth of professor Khalil Ismayilov.

Этот номер журнала посвящен 80-летию со дня рождения профессора Халила Исмаилова.

October * №2(43) * Октябрь

Series directions:

- History science
- History of humanities and social sciences
- History of librarianship
- Information and document management
- History of bibliology and publishing

Направления серии:

- Историческая наука
- История гуманитарных и социальных наук
- История библиотечного дела
- Информационный и документный менеджмент
- История книговедения и издательского дела

Baku – 2025

Баку - 2025

FOUNDER AND EDITOR-IN-CHIEF:
Shafag ISLAMOVA
PhD in history

Editor:
Eldaniz MAMMADOV
PhD in history

Editorial staff:

Khalil ISMAYILOV, doctor of science in history, professor
Ikram AGHASIYEV, doctor of science in history, professor
İlqar NIFTALIYEV, doctor of science in history, docent
Jabi BAHRAMOV, PhD in history, docent
Sevda KHALAFOVA, PhD in history, docent
Parviz KAZIMI, PhD in history, docent
Tahira ALLAHYAROVA, doctor of science in Philosophy, professor
Rasmiya ABDULLAYEVA, doctor of economy sciences, docent
Alamdar BAYRAMOV, PhD in philology, docent
Elchin AHMEDOV, PhD in pedagogy, docent
Knyaz ASLAN, PhD in pedagogy, docent
Hasan KESEROGLU, Professor of Information and Document Management (Kastamonu University, Turkey)
Guler DEMİR, Docent of Information and Document Management (Kastamonu University, Turkey)

УЧРЕДИТЕЛЬ И ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Шафаг ИСЛАМОВА
доктор философии по истории

РЕДАКТОР:
Эльданиз МАМЕДОВ
доктор философии по истории

Редакционная коллегия:

Халил ИСМАИЛОВ, доктор исторических наук, профессор
Икрам АГАСИЕВ, доктор исторических наук, профессор
Ильгар Нифталиев, доктор исторических наук, доцент
Джаби БАХРАМОВ, доктор философии по истории, доцент
Севда ХАЛАФОВА, доктор философии по истории, доцент
Парвиз КАЗИМИ, доктор философии по истории, доцент
Тахира АЛЛАХЯРОВА, доктор философских наук, профессор
Расмия АБДУЛЛАЕВА, доктор эклномических наук, доцент
Аламдар БАЙРАМОВ, доктор философии по филологии, доцент
Эльчин АХМЕДОВ, доктор философии по педагогике, доцент
Князь АСЛАН, доктор философии по педагогике, доцент
Хасан КЕСЕРОГЛУ, профессор менеджмента нформации и документа (Университет Кастамону, Турция)
Гюльер Демир, доцент менеджмента информации и документа (Университет Кастамону, Турция)

The journal is registered with the Ministry of Justice of the Republic of Azerbaijan. Certificate **No. 2492**. Registration date **16.01.2008**.
- -
Editorial address: AZ1096, Baku city, K.Balakishiyev street 43/15
Phones: (+994 12) 539 30 21 (122);
(+994 50) 558 98 59
Email: shafaq.ace@gmail.com
The magazine is published in the Publishing and Printing Center “Fuyuzat LLC”.

Журнал зарегистрирован в Министерстве Юстиции Азербайджанской Республики. Свидетельство **№ 2492.** Дата регистрации **16.01.2008**.
- -
Адрес редакции: AZ1096, город Баку, улица К.Балакишиева 43/15
Телефоны: (+994 12) 539 30 21 (122);
(+994 50) 558 98 59
Электронная почта: shafaq.ace@gmail.com
Журнал издается в Издательско-полиграфическом центре «Фуюзат ООО».

© Public Union “The Library of Future”
© Kitabxana.az, 2025

© Общественное объединение «Библиотека будущего»
© Kitabxana.az, 2025

KİTABXANA.AZ, 2025, oktyabr, №2(43), 5-15

KİTABXANA İŞİNİN TARİXİ
HISTORY OF LIBRARIANSHIP
ИСТОРИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА

==

UOT/UDC/УДК ***02(091)(479.24)***

DOI 10.5281/zenodo.19635479

Şəfəq İsrafil qızı İslamova
Azərbaycan Respublikası ETN
İqtisadiyyat İnstitutunun kitabxana
müdiri, tarix üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: shafaq.ace@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-0546-3220

PROFESSOR XƏLİL İSMAYILOVUN ELMİ İRSİ: AZƏRBAYCAN KİTABXANAŞÜNASLIĞINA TÖHFƏ

Xülasə: *Məqalədə professor Xəlil İsmayıl oğlu İsmayılovun beynəlxalq elmi və peşəkar innovativ fəaliyyəti, xüsusilə Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminə verdiyi töhfələr təhlil olunur. Onun Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası (AKİİA) və Beynəlxalq Kitabxana Assosiasiyaları Federasiyası (IFLA) çərçivəsində keçirilən konfranslarda etdiyi çıxışlar, eləcə də qabaqcıl beynəlxalq təcrübənin ölkənin kitabxana sisteminə inteqrasiyasında oynadığı rol xüsusi vurğulanır. Eyni zamanda, alimin Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin inkişafına göstərdiyi mühüm xidmətlər ətraflı şəkildə araşdırılır.*

Açar sözlər: *Professor Xəlil İsmayılov, Azərbaycan kitabxanaşünaslığı, Bakı Dövlət Universiteti, kitabxana işi, Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası, İFLA.*

GİRİŞ

Professor Xəlil İsmayılov Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq və informasiyaşünaslıq elmlərinin formalaşması, həmçinin inkişafında mühüm xidmətləri olan tanınmış alim, pedaqoq, elm xadimlərindən biridir. Onun elmi və pedaqoji fəaliyyəti uzun illər ərzində ölkədə kitabxana işinin təşkili və idarə olunması, informasiya xidmətlərinin müasir tələblər səviyyəsində qurulması, eləcə də yüksək ixtisaslı kitabxanaçı kadrların hazırlanması istiqamətində mühüm rol oynamışdır. Xəlil İsmayılovun elmi-pedaqoji fəaliyyəti, xüsusilə Bakı Dövlət Universitetində kitabxanaşünaslıq ixtisası

üzrə elmi mühitin formalaşması, yeni tədris-metodiki yanaşmaların tətbiqi və gənc tədqiqatçıların yetişdirilməsi ilə səciyyələnir. Alim nəzəri araşdırmalarla yanaşı, kitabxanaların praktik fəaliyyətində tətbiq oluna bilən elmi-metodiki tövsiyələri ilə də sahənin inkişafına əhəmiyyətli töhfələr vermişdir. Onun elmi baxışlarında kitabxana cəmiyyətin informasiya təminatını həyata keçirən, milli-mədəni irsin qorunması və gələcək nəsillərə ötürülməsində mühüm rol oynayan sosial-mədəni institut kimi qiymətləndirilir. Elmi fəaliyyətini pedaqoji və ictimai fəaliyyəti ilə vəhdətdə həyata keçirən professor Xəlil İsmayılov müasir Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri hesab olunur *(Mammadov, 2022)*.

MÜZAKİRƏ

Xəlil İsmayıl oğlu İsmayılov 1945-ci ildə Azərbaycanın Gədəbəy rayonunun Düzrəsullu kəndində anadan olmuşdur. O, natamam orta təhsilini 1952–1959-cu illərdə doğma kəndində yerləşən yeddiillik ümumtəhsil məktəbində, tam orta təhsilini isə 1959–1963-cü illərdə Çayrəsullu kənd orta məktəbində almışdır. Gənclik illərindən elmə və mütaliəyə böyük maraq göstərən Xəlil İsmayılov sonrakı həyat yolunu da məhz elm və təhsil sahəsi ilə bağlamışdır *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015)*.

X.İ.İsmayılov 1964–1966-cı illərdə hərbi xidmətdə olmuşdur. Hərbi xidmətini başa vurduqdan sonra 1967-ci ildə Bakı şəhərinə köçərək əmək fəaliyyətinə başlamış və Yeni Bakı Neft Emalı Zavodunda fəhlə kimi çalışmışdır. Eyni zamanda ali təhsil almağa qərar verərək həmin ildə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsinə daxil olmuşdur. 1972-ci ildə universiteti müvəffəqiyyətlə bitirərək kitabxanaşünaslıq ixtisası üzrə ali təhsil almışdır. Ali təhsilini başa vurduqdan sonra o, Azərbaycan Lenin Kommunist Gənclər İttifaqının Mərkəzi Komitəsində müxtəlif vəzifələrdə – təlimatçı, baş təlimatçı və təşkilat şöbəsinin müdiri vəzifəsini icra edən şəxs kimi fəaliyyət göstərmişdir. Bu dövrdə qazandığı təşkilati və idarəetmə təcrübəsi onun sonrakı elmi və pedaqoji fəaliyyətində mühüm rol oynamışdır *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2025)*.

1974-cü ildə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq kafedrasına dəvət olunaraq əmək fəaliyyətinə həmin kafedrada laborant vəzifəsində başlamışdır. Qısa müddət ərzində elmi fəaliyyətə böyük maraq göstərmiş və kitabxanaşünaslıq sahəsində elmi tədqiqatlarla məşğul olmuşdur. 1976–1979-cu illərdə həmin kafedranın əyani aspiranturasında təhsil almışdır. Aspirantura illərində apardığı elmi araşdırmalar onun gələcək elmi fəaliyyətinin əsas istiqamətlərini müəyyənləşdirmişdir *(Əliyev, 2025)*.

O, 1979-cu ildən etibarən Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq kafedrasında müəllim, baş müəllim və dosent vəzifələrində çalışaraq pedaqoji fəaliyyətini davam etdirmişdir. O, tələbələrin peşəkar bilik və bacarıqlarının formalaşmasına xüsusi diqqət yetirmiş, kitabxanaşünaslıq sahəsində müasir yanaşmaların tədris prosesinə tətbiqi istiqamətində ardıcıl fəaliyyət göstərmişdir. 1984-cü ildə Moskva Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universitetində fəaliyyət göstərən ixtisaslaşdırılmış müdafiə şurasında namizədlik dissertasiyasını uğurla müdafiə etmiş və pedaqoji elmlər namizədi elmi dərəcəsinə layiq görülmüşdür. Bu müdafiə onun kitabxanaşünaslıq sahəsində elmi fəaliyyətinin daha da genişlənməsinə və akademik mühitdə tanınmasına zəmin yaratmışdır. 1990–1993-cü illərdə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaşünaslıq kafedrasına rəhbərlik etmişdir. Bu dövrdə kafedranın elmi və tədris fəaliyyətinin inkişafı, yeni tədqiqat istiqamətlərinin formalaşması və elmi-pedaqoji kadr hazırlığının gücləndirilməsi istiqamətində mühüm işlər görülmüşdür. 1993-cü ildən etibarən Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxanaçılıq fakültəsinin dekanı seçilmiş və 2012-ci ilə qədər bu vəzifədə çalışmışdır. Onun dekanlıq fəaliyyəti dövründə fakültədə tədris prosesinin müasirləşdirilməsi, yeni təhsil proqramlarının hazırlanması, beynəlxalq əlaqələrin genişləndirilməsi və gənc mütəxəssislərin hazırlanması istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2025)*.

Professor Xəlil İsmayılov 1997-ci ildən etibarən "Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya" elmi-nəzəri və təcrübi jurnalının təsisçisi və baş redaktoru kimi fəaliyyət göstərmişdir. Bu jurnal Azərbaycanda kitabxanaşünaslıq, kitabşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və informasiyaşünaslıq elmləri sahəsində aparılan tədqiqatların dərc edilməsi və elmi fikir mübadiləsinin inkişafı baxımından mühüm platforma kimi çıxış edir. 1999-cu ildə Azərbaycanda yaradılmış "Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası"nın təsisçilərindən biri olmuş və həmin qurumun prezidenti seçilmişdir. Bu təşkilat vasitəsilə ölkədə kitabxana işinin inkişafı, beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi və tətbiqi, eləcə də kitabxanaçıların peşəkar fəaliyyətinin dəstəklənməsi istiqamətində geniş fəaliyyət həyata keçirilmişdir *(Əliyev, 2025)*.

X.İ.İsmayılov 2004-cü ildə doktorluq dissertasiyasını müdafiə edərək tarix üzrə elmlər doktoru elmi dərəcəsini almışdır. Onun doktorluq dissertasiyası Azərbaycan kitabxana tarixinin və kitabxana işinin inkişaf mərhələlərinin öyrənilməsi baxımından mühüm elmi əhəmiyyətə malikdir. 2007–2019-cu illərdə Bakı Dövlət Universitetinin Kitabxana resursları və

informasiya axtarış sistemləri kafedrasına rəhbərlik etmişdir. Bu dövrdə kafedrada informasiya texnologiyalarının kitabxana işinə tətbiqi, elektron resursların formalaşdırılması və müasir informasiya axtarış sistemlərinin öyrənilməsi istiqamətində yeni elmi və tədris yanaşmaları tətbiq olunmuşdur *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2025).*

Professor Xəlil İsmayılovun Azərbaycan kitabxanaşünaslığının inkişafına verdiyi töhfələr

Professor Xəlil İsmayılov uzunillik elmi-pedaqoji fəaliyyəti ilə Azərbaycan kitabxanaşünaslıq məktəbinin formalaşması və inkişafında mühüm rol oynamış görkəmli alimlərdən biridir. Onun fəaliyyəti kitabxana işinin müasir tələblər səviyyəsində təşkili və idarə olunması, kitabxana-informasiya xidmətlərinin təkmilləşdirilməsi, həmçinin yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin hazırlanması istiqamətində xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. Alim öz elmi araşdırmaları, pedaqoji fəaliyyəti və təşkilati təşəbbüsləri ilə ölkədə kitabxanaşünaslıq və informasiyaşünaslıq elmlərinin inkişafına sanballı töhfələr vermişdir *(Mammadov, 2025).* Onun beynəlxalq elmi-peşəkar fəaliyyəti xüsusilə 2000-ci illərin əvvəllərindən etibarən daha da genişlənmişdir. O, dünyanın müxtəlif ölkələrində keçirilən nüfuzlu beynəlxalq konfrans, forum və elmi proqramlarda iştirak edərək Azərbaycan kitabxanaçılıq elminin nailiyyətlərini beynəlxalq elmi ictimaiyyətə təqdim etmişdir. Bu tədbirlərdə iştirakı ona dünya kitabxana təcrübəsi ilə yaxından tanış olmaq, müasir kitabxana idarəçiliyi, informasiya texnologiyalarının tətbiqi və innovativ xidmət modelləri sahəsində qabaqcıl yanaşmaları öyrənmək imkanı yaratmışdır *(Mammadov, 2022).*

2001-ci ilin avqust ayında professor Xəlil İsmayılov Amerika Birləşmiş Ştatlarında – Boston və Nyu-York şəhərlərində keçirilən kitabxana-informasiya müəssisələrinin fəaliyyətinə həsr olunmuş beynəlxalq forumda iştirak etmişdir. Forum çərçivəsində müxtəlif bölmələrin iclaslarında məruzələrlə çıxış edən alim kitabxana işinin təşkili, informasiya xidmətlərinin inkişafı və peşəkar kadr hazırlığı sahəsində əldə etdiyi elmi və praktiki təcrübəni beynəlxalq auditoriya ilə bölüşmüşdür. Həmin ilin 1–10 iyul tarixlərində isə Belçikanın Namür və Brüssel şəhərlərində təşkil olunmuş beynəlxalq proqram çərçivəsində keçirilən konfransda iştirak etmiş, müasir kitabxana idarəçiliyi və informasiya xidmətlərinin təşkili sahəsində tətbiq olunan yeni metod və yanaşmalarla yaxından tanış olmuşdur *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015).*

2003-cü il 18 may – 1 iyun tarixlərində Fransanın Nitsa şəhərində və Monteneqroda keçirilən beynəlxalq proqramlarda iştirak edən professor Xəlil İsmayılov kitabxana-informasiya sahəsində yeni texnologiyaların

tətbiqi və idarə olunması üzrə ixtisasartırma proqramına qatılmışdır. Bu səfər çərçivəsində o, kitabxana sistemlərində müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqi, elektron resursların yaradılması və idarə olunması sahəsində qabaqcıl beynəlxalq təcrübə ilə tanış olmuşdur *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2025)*.

2005-ci ilin 13–18 avqust tarixlərində Norveçin paytaxtı Oslo şəhərində keçirilən Beynəlxalq Kitabxana Assosiasiyaları Federasiyasının (IFLA) illik konfransında iştirak edən professor Xəlil İsmayılov konfransın bölmə iclaslarında elmi məruzələrlə çıxış etmişdir. O, çıxışlarında Azərbaycanda kitabxana işinin inkişaf mərhələləri, kitabxana idarəçiliyinin müasir problemləri və informasiya xidmətlərinin təşkili məsələləri haqqında məlumat verərək ölkəmizin kitabxana-informasiya fəaliyyəti sahəsində əldə etdiyi nailiyyətləri beynəlxalq müstəvidə təqdim etmişdir *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015)*.

2006-cı ilin 18–25 avqust tarixlərində Cənubi Koreyanın paytaxtı Seul şəhərində keçirilən IFLA-nın növbəti beynəlxalq konfransında da fəal iştirak edən alim burada kitabxanaların informasiya cəmiyyətində rolu, innovativ xidmət modelləri və kitabxanaçı kadrların peşəkar hazırlığı məsələlərinə dair elmi məruzələrlə çıxış etmişdir. Bu konfranslar professor Xəlil İsmayılovun beynəlxalq elmi əlaqələrinin genişlənməsinə və Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin dünya elmi məkanında tanıdılmasına mühüm töhfə vermişdir *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2025)*.

Görkəmli alim professor Xəlil İsmayılovun elmi yaradıcılığı olduqca zəngin və çoxşaxəlidir. O, uzun illər ərzində kitabxana-informasiya fəaliyyəti sahəsində fundamental və praktik əhəmiyyətə malik çoxsaylı elmi və tədris nəşrlərinin müəllifi və həmmüəllifi olmuşdur. Alimin əsərlərində kitabxana işinin təşkili və idarə olunması, kitabxana menecmenti, metodik təminat sistemi, informasiya texnologiyalarının kitabxana fəaliyyətinə tətbiqi kimi mühüm məsələlər geniş şəkildə tədqiq edilmişdir.

Professor Xəlil İsmayılovun əsas elmi və tədris nəşrləri sırasında "Kitabxanaçılıq fakültəsi (BDU-nun 75 illiyinə həsr olunub)" *(İsmayılov, 1994b)*, "Kitabxana işinin idarə edilməsinin metodiki və təşkilati məsələləri" *(İsmayılov, 1995)*, "Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918–2000-ci illər)" *(İsmayılov, 2000)*, "Kitabxana menecmentinin əsasları" *(İsmayılov, 2007)*, "Kitabxana-informasiya texnologiyaları" *(İsmayılov, 2009)*, "Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi" *(İsmayılov, 2010)* kimi əsərləri mühüm yer tutur.

Bununla yanaşı, professor Xəlil İsmayılov S.Mustafayeva ilə birgə,

həmmüəllif olaraq “Sənədlərin biblioqrafik təsviri” *(İsmayılov & Mustafayeva, 2017)* və “Sənədlərin biblioqrafik təsnifləşdirilməsi” *(İsmayılov & Mustafayeva, 2018)* adlı dərsliklərin hazırlanmasında iştirak etmişdir. Bu dərsliklər kitabxana-informasiya fəaliyyəti sahəsində çalışan mütəxəssislər, bu sahə üzrə təhsil alan tələbələr üçün mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Professor Xəlil İsmayılovun elmi irsi yalnız dərslik və monoqrafiyalarla məhdudlaşmır. O, 100-dən çox elmi məqalə, metodik göstəriş, tədris proqramı və konfrans materialının müəllifidir. Alimin hazırladığı metodik və tədris nəşrləri sırasında “Kitabxana işinin təşkili, iqtisadiyyatı və idarə edilməsi: tədris proqramı” *(İsmayılov, 1994a)*, “Kitabxanaların elmi-metodik təminatı: tədris proqramı” *(İsmayılov, 2000)*, “Kitabxanaların elmi-metodik təminatı: Metodik göstəriş*” (İsmayılov, 2002)* və digər vəsaitlər xüsusi yer tutur.

Alimin elmi irsi və pedaqoji fəaliyyəti göstərir ki, o, kitabxananı yalnız informasiya mərkəzi kimi deyil, həm də milli yaddaşı qoruyan, xalqın mənəvi və mədəni dəyərlərini gələcək nəsillərə ötürən strateji, sosial-mədəni institut kimi dəyərləndirən alimlər nəslinin görkəmli nümayəndələrindən biridir. Onun elmi baxışlarında kitabxana cəmiyyətin intellektual inkişafına, maariflənməsinə və mədəni tərəqqisinə xidmət edən mühüm ictimai təsisat kimi təqdim olunur. Professor Xəlil İsmayılovun elmi məktəbi, pedaqoji nümunəsi və ictimai mövqeyi müasir Azərbaycan kitabxanaşünaslığının formalaşmasında mühüm ideya və təcrübə bazası yaratmışdır.

Beləliklə, professor Xəlil İsmayılovun elmi fəaliyyəti Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir. Onun əsərləri və pedaqoji fəaliyyəti kitabxana işinin nəzəri və praktik əsaslarının formalaşmasına, müasir informasiya cəmiyyətinin tələblərinə uyğun kitabxana xidmətlərinin inkişafına və yeni nəsil kitabxana-informasiya mütəxəssislərinin yetişdirilməsinə mühüm təsir göstərmişdir.

Professor Xəlil İsmayılov Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının qərarı ilə 2020-ci ildən etibarən AMEA-nın Abbasqulu Ağa Bakıxanov adına Tarix və Etnologiya İnstitutu nəzdində yaradılmış 3356.01 – “Kitabxanaşünaslıq, biblioqrafiyaşünaslıq və kitabşünaslıq” ixtisası üzrə Elmi Seminarın sədri olmuşdur. Onun elmi rəhbərliyi ilə 12 nəfər fəlsəfə doktoru və 1 nəfər elmlər doktoru dissertasiyası müdafiə etmişdir *(Əliyev, 2025)*.

Xəlil İsmayılovun fəaliyyəti, xüsusilə Bakı Dövlət Universitetində formalaşdırdığı elmi-pedaqoji mühit və yetişdirdiyi gənc tədqiqatçılar vasitəsilə kitabxanaşünaslıq sahəsinin davamlı inkişafına xidmət etmişdir.

Onun rəhbərliyi ilə hazırlanmış elmi kadrlar bu gün ölkənin müxtəlif elmi və təhsil müəssisələrində fəaliyyət göstərərək Azərbaycanda kitabxana-informasiya fəaliyyəti sahəsinin inkişafına öz töhfələrini verməkdədirlər. Bu baxımdan professor Xəlil İsmayılovun elmi məktəbi milli kitabxanaşünaslıq elminin formalaşmasında və inkişafında mühüm rol oynamışdır.

Alimin elmi fəaliyyəti beynəlxalq elmi ictimaiyyət tərəfindən də yüksək qiymətləndirilmişdir. O, BMT yanında fəaliyyət göstərən Beynəlxalq İnformasiyalaşdırma Akademiyasının həqiqi üzvü (2014) seçilmişdir. Bundan əlavə, təcrübəli mütəxəssis kimi, o, Azərbaycan Respublikasında "Kitabxana işi haqqında" Qanunun hazırlanması üzrə yaradılmış (1998) işçi qrupunun üzvü olmuş, ölkənin kitabxana siyasətinin formalaşmasına və qanunvericilik bazasının təkmilləşdirilməsinə mühüm töhfələr vermişdir.

Professor Xəlil İsmayılovun elmi dünyagörüşündə kitabxana yalnız informasiya mərkəzi kimi deyil, həm də milli yaddaşı qoruyan, xalqın mənəvi dəyərlərini gələcək nəsillərə ötürən və zamanın tələblərinə uyğun şəkildə daim yenilənən mühüm mədəniyyət məkanı kimi qiymətləndirilir. Bu baxımdan alim kitabxana fəaliyyətinin inkişafını yalnız texnoloji yeniliklərlə deyil, həm də milli-mədəni irsin qorunması və cəmiyyətin maariflənməsi ilə sıx əlaqədə dəyərləndirir.

NƏTİCƏ

Aparılan ümumi təhlil göstərir ki, professor Xəlil İsmayılovun çoxillik elmi-pedaqoji fəaliyyəti Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin inkişafında mühüm mərhələ təşkil edir. Onun araşdırmaları kitabxana işinin təşkili və idarə olunması, informasiya xidmətlərinin modernləşdirilməsi, metodiki təminatın gücləndirilməsi və peşəkar kadr hazırlığının təkmilləşdirilməsi baxımından nəzəri-praktik əhəmiyyətə malikdir. Alimin irəli sürdüyü elmi yanaşmalar və metodiki tövsiyələri ölkədə kitabxana fəaliyyətinin müasir tələblərə uyğun şəkildə inkişafına, kitabxana-informasiya xidmətlərinin səmərəliliyinin artırılmasına və bu sahədə elmi tədqiqatların genişlənməsinə mühüm təsir göstərmişdir. Xəlil İsmayılovun elmi irsi və müəllimlik fəaliyyəti göstərir ki, o, kitabxananı yalnız informasiya mərkəzi deyil, milli yaddaşı və mənəvi dəyərləri yaşadan strateji, mədəni institut kimi dəyərləndirən alimlər nəslinin parlaq nümayəndəsidir. Professor Xəlil İsmayılovun elmi məktəbi, pedaqoji nümunəsi və ictimai mövqeyi müasir Azərbaycanda kitabxana-informasiya fəaliyyəti sahəsinin formalaşmasında mühüm ideya və təcrübə bazası yaradaraq, gələcək nəsil mütəxəssislər üçün etibarlı elmi və mənəvi istiqamət rolunu oynayır.

Kitabxanaşünas alim, professor Xəlil İsmayılov şəxsiyyətini

səciyyələndirən mühüm xüsusiyyətlərdən biri də onun təhsil mühitindən, tələbə auditoriyasından və bütövlükdə cəmiyyətin real problemlərindən heç vaxt uzaqlaşmamasıdır. O, özünü yalnız elmi kabinetlə məhdudlaşdıran tədqiqatçı obrazından fərqli olaraq, daim insanlarla ünsiyyətdə olan, gənclərin düşüncəsini, ehtiyaclarını və dünyagörüşünü yaxından izləyən, onların suallarına səbr və diqqətlə yanaşan bir pedaqoq kimi tanınır.

Professor Xəlil İsmayılov üçün müəllimlik sadəcə bilik ötürmək deyil, eyni zamanda qarşılıqlı anlaşma, etimad və dialoq üzərində qurulan canlı bir ünsiyyət prosesidir. Onun elmə və insana münasibətində əsas fərqləndirici cəhətlərindən biri səmimilik və xeyirxahlıqdır. Professor öz zəngin bilik və uzunillik təcrübəsini bölüşərkən heç vaxt üstün mövqedən çıxış etmir, qarşısındakı insanın fikrinə və mövqeyinə dəyər verir, auditoriyanın intellektual potensialına hörmətlə yanaşır. Məhz bu yanaşma Xəlil İsmayılovu tələbələr və həmkarları üçün əlçatan, ünsiyyətə açıq və etibarlı elm adamına çevirir. Onun dərs və müzakirələrdə yaratdığı demokratik mühit gənclərin sərbəst düşünməsinə, fikirlərini çəkinmədən ifadə etməsinə və elmi axtarışlara daha böyük maraq göstərməsinə şərait yaradır. Bu baxımdan professor Xəlil İsmayılovun elmi irsi Azərbaycan kitabxanaşünaslıq elminin gələcək inkişafı üçün mühüm elmi və mənəvi töhfə kimi dəyərləndirilə bilər.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan Milli Kitabxanası. (2015). *Azərbaycan Kitabxana Ensiklopediyası.* http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=482293&pno=1

Azərbaycan Milli Kitabxanası. (2025). *Virtual sərgi: Görkəmli kitabxanaşünas alim, professor Xəlil İsmayılov*. https://anl.az/el/vsb/Xelil_Ismayilov/index.html

Əliyev, İ. (2025, iyul 1). Mənəvi xəzinəmizin xiridarı: Xəlil İsmayılov – 80. *Xalq qəzeti*, (131), 12.

İsmayılov, X. İ. (1995). *Kitabxana işinin idarə edilməsinin metodiki və təşkilati məsələləri*. M.F.Axundov adına Azərbaycan Respublika Dövlət Kitabxanası.

İsmayılov, X. (2000). *Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918–2000-ci illər)* [History of the development of the methodological support system for librarianship in

the Republic of Azerbaijan (1918–2000)]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000015058

İsmayılov, X. İ. (2007). *Kitabxana menecmentinin əsasları.* Bakı Universiteti.

İsmayılov, X. İ. (1994a). *Kitabxana işinin təşkili, iqtisadiyyatı və idarə edilməsi*: tədris proqramı. Bakı Universiteti.

İsmayılov, X. İ. (1994b). *Kitabxanaçılıq fakültəsi* (BDU-nun 75 illiyinə həsr olunub). Bakı Universiteti.

İsmayılov, X. İ. (2000). *Kitabxanaların elmi-metodik təminatı*: tədris proqramı. Bakı Universiteti.

İsmayılov, X. İ. (2002). *Kitabxanaların elmi-metodik təminatı*: Metodik göstəriş. Bakı Universiteti.

İsmayılov, X. (2009). *Kitabxana-informasiya texnologiyaları:* Dərs vəsaiti [Library and information technologies: Teaching aid]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000115643

İsmayılov, X. (2010). *Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi:* Dərslik [Organization and management of librarianship: Textbook]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000134468

İsmayılov, X., & Mustafayeva, S. (2017). Sənədlərin biblioqrafik təsviri: dərslik [Bibliographic description of documents: Textbook]. Mütərcim.

İsmayılov, X., & Mustafayeva, S. (2018). Sənədlərin biblioqrafik təsnifləşdirilməsi: dərslik. Bakı Universiteti.

Mammadov, E. (2025). Bilgi Bilimi: Temel, Genelleştirilmiş Bir Bilim Olarak [Information Science: As a fundamental, generalized science]. Education and Technology in Information Science, 3(2), 20-26. https://doi.org/10.5281/zenodo.18262086

Mammadov, E. E. (2022). *History of books and libraries in Azerbaijan.* Teaching aid for universities. Adiloglu. https://doi.org/10.5281/zenodo.15557293

Shafag İsrafil gizi Islamova
Head of the library of the Institute of Economics
of the Ministry of Science and Education of the
Republic of Azerbaijan, Doctor of Historical Sciences
E-mail: shafaq.ace@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-0546-3220

THE SCIENTIFIC HERITAGE OF PROFESSOR KHALIL ISMAYILOV: CONTRIBUTIONS TO LIBRARY SCIENCE IN AZERBAIJAN

Abstract: *The article analyzes the international scientific and professional innovative activities of professor Khalil Ismayil oglu Ismayilov, with a particular focus on his contributions to the development of library science in Azerbaijan. Special emphasis is placed on his presentations at conferences held under the auspices of the Azerbaijan Association of Development of Library and the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA), as well as his significant role in integrating advanced international best practices into the country's library system. Additionally, the article provides a detailed examination of the scholar's important services to the advancement of Azerbaijani library science.*
Keywords: *Professor Khalil Ismayilov, Azerbaijani Library Science, Baku State University, librarianship, Azerbaijan Library Development Association, IFLA.*

Шафаг Исрафил кызы Исламова
Заведующий библиотекой Института экономики
Министерства науки и образования
Азербайджанской Республики, д-р филос. по ист. наук
Электронная почта: shafaq.ace@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-0546-3220

НАУЧНОЕ НАСЛЕДИЕ ПРОФЕССОРА ХАЛИЛА ИСМАИЛОВА: ВКЛАД В БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНА

Резюме: *В статье анализируется международная научная и профессионально-инновационная деятельность профессора Халила*

Исмаил оглы Исмаилова, с особым вниманием к его вкладу в развитие библиотековедения Азербайджана. Особо подчеркиваются его выступления на конференциях в рамках Ассоциации Развития Библиотечного дела в Азербайджане и Международной федерации библиотечных ассоциаций и учреждений (IFLA), а также значительная роль ученого в интеграции передового международного опыта в библиотечную систему страны. Кроме того, в статье подробно исследуются важные заслуги ученого в развитии Азербайджанского библиотековедения.

Ключевые слова: *Профессор Халил Исмаилов, Азербайджанское библиотековедение, Бакинский государственный университет, библиотечное дело, Ассоциации Развития Библиотечного дела в Азербайджане, ИФЛА.*

Məqalə tarixçəsi: redaksiyaya daxil olub – 09.09.2025; çapa qəbul edilib – 04.10.2025.

KİTABXANA İŞİNİN TARİXİ
HISTORY OF LIBRARIANSHIP
ИСТОРИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА

==

UOT/UDC/УДК *02(091)(479.24)* DOI 10.5281/zenodo.19635823

Eldaniz Elman oglu Mammadov
Senior lecturer at the Department of Library Science,
Faculty of Information and document management,
Baku State University, PhD in History
E-mail: mammadoveldaniz@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7028-8332

PROFESSOR KHALIL ISMAYILOV: LEADING AZERBAIJANI LIBRARY SCHOLAR TURNS 80

Abstract: *The article analyzes the life path, scientific-pedagogical activities, and the pivotal role of Khalil Ismayil oglu Ismayilov - Honored Worker of Culture of the Republic of Azerbaijan, Doctor of Historical Sciences, Professor - in the development of library science in Azerbaijan. Prepared on the occasion of his 80th anniversary (July 1, 2025) and the 51st year of his professional career, this study pays special attention to the scholar's contributions to library education in Azerbaijan, library management, and the implementation of information technologies in library administration. Particular emphasis is placed on the analysis of four major scientific publications by the scholar that have played a significant role in the formation of highly qualified and experienced professionals. In addition to highlighting Professor Ismayilov's scientific legacy, the article underscores his humanistic approach to his profession, work, and colleagues, his sincere attitude, and his profound dedication to the library community.*

Keywords: *Azerbaijani library science, professor Khalil Ismayilov, Baku State University, library science, librarianship, library management.*

INTRODUCTION

Library and information science in Azerbaijan has undergone substantial development over the past half-century, evolving from a largely auxiliary discipline under centralized Soviet planning to an independent,

internationally oriented field in the post-independence era. A key figure in this evolution is professor Khalil Ismayil oglu Ismayilov (born July 1, 1945, in Düzrəsullu village, Gadabay district) *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015).*

Ismayilov graduated from Baku State University's Faculty of Library Science in 1972. He began his career in 1974 as a laboratory assistant in the Department of Library Science at the same university. Following postgraduate studies (1976–1979), he advanced through lecturer, senior lecturer, and associate professor positions. In 1984, he defended his Candidate of Sciences dissertation at the Moscow State University of Culture and Arts. In 2004, he earned the degree of Doctor of Historical Sciences with a dissertation on the historical development of methodological support systems in Azerbaijani libraries (1918–2000) *(Xələfov, 2011).*

In recognition of his contributions to education and science, he was awarded the honorary title "Honored Worker of Culture" by Presidential decree in 2009 *(Xələfov, 2011).*

Professor Ismayilov has presented at international conferences in the United States, France, Belgium, and Norway, and is the author of over 150 scientific works, including monographs, textbooks, manuals, and articles. Beyond these achievements, colleagues and students consistently describe him as a mentor of exceptional warmth, integrity, generosity, and intellectual openness. He approaches his profession with deep passion, views his academic collective as a family, and inspires enthusiasm through patient guidance and genuine care for younger specialists *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015)*.

This article discusses his major scholarly contributions, with detailed consideration of four seminal works, and reflects on his enduring legacy.

DISCUSSION

Professor Ismayilov's career and leadership have been instrumental in this evolution, particularly through his scholarly works and institutional contributions.

His administrative leadership included serving as Head of the Department of Library Science (1990–1993), Dean of the Faculty of Library Science (renamed Faculty of Information and Document Management) from 1993 to 2012, and Head of the Department of Library Resources and Information Retrieval Systems (2007–2019). Since 1997, he has founded and served as editor-in-chief of the journal Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya (Library Science and Bibliography). In 1999, he co-founded

and became president of the Azerbaijan Library Development Association *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015).*

The Azerbaijan Association of Development of Library (Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası, abbreviated as AKİİA) stands as one of the most influential and representative non-governmental organizations in the field of library and information science in Azerbaijan.

Founded in 1999, the Association emerged during a critical transitional period when Azerbaijani librarianship faced the urgent challenges of adapting to new socio-economic realities, integrating into global information processes, and modernizing library services after the collapse of the centralized Soviet library system. Under the leadership of its founder and long-standing president, professor Khalil Ismayil oglu Ismayilov - a prominent scholar, Doctor of Historical Sciences, and Head of the Department of Library Resources and Information Retrieval Systems at Baku State University - Azerbaijan Association of Development of Library has played a pivotal role in uniting library professionals and institutions to advance the profession on both national and international levels *(Mammadov, 2022).*

From its inception, the Association has united 13 major institutional members (including leading national, university, and public libraries) and more than 300 individual members, making it the largest and most active professional body in the country in terms of scope and membership. Its core mission focuses on the comprehensive development of library services in line with contemporary demands: promoting modernization, introducing new technologies, enhancing professional training, elevating the social status of librarianship, and fostering cooperation among libraries *(Xələfov, 2011).*

One of the most significant achievements under professor Ismayilov's presidency was the Association's successful admission as a full member of the International Federation of Library Associations and Institutions (IFLA) in 2000 - just one year after its establishment. This milestone granted Azerbaijan Association of Development of Library voting rights in IFLA's governing bodies (with 8 votes), enabling Azerbaijan to actively participate in global library policy discussions and represent national interests on the international stage. Professor Ismayilov has personally represented the Association at numerous IFLA sessions and international forums in countries such as the USA (Boston), France (Nice, Lyon, Cannes), Belgium (Brussels, Namur), Norway (Oslo), and South Korea (Seoul), delivering papers and strengthening Azerbaijan's visibility in the global library

community *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015).*

Over more than two decades, Azerbaijan Association of Development of Library has organized and supported a wide range of activities aimed at professional development.

The association has consistently advocated for the establishment of modern information infrastructure, including the long-desired centralized national library-information resource center, and has shared its accumulated experience with state institutions to support the broader digitization and modernization of Azerbaijan's library network.

Professor Ismayilov's scholarly output bridges historical analysis, theoretical foundations, and practical application, addressing the specific needs of Azerbaijani librarianship during periods of political, economic, and technological change.

His 2000 monograph, Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918–2000-ci illər) (The History of the Development of the Methodical Support System for Librarianship in the Republic of Azerbaijan, 1918–2000), represents the published form of his doctoral dissertation. This comprehensive 445-page study provides the first systematic chronological examination of methodological guidance in Azerbaijani libraries across more than eight decades. It defines methodical support as the integrated system of normative documents, instructional materials, consultative services, and professional training that ensures standardized, effective library operations *(İsmayılov, 2000).*

The work traces key periods: the nascent efforts during the Azerbaijan Democratic Republic (1918–1920); the highly centralized, ideologically constrained Soviet era (1920–1991), including the establishment of republican methodological cabinets, standardized forms, and the influence of All-Union structures; post-World War II recovery; reforms of the 1950s–1980s; and the post-1991 transition marked by institutional collapse followed by revival through the 1998 Law on Libraries, new independent centers, and initial international alignment. Supported by archival documents, statistical data, and comparative analysis, the monograph concludes with forward-looking recommendations on regional services, digital resources, and IFLA/UNESCO standards. It remains a foundational historical and programmatic text for restructuring methodological work in independent Azerbaijan *(Mammadov, 2022).*

In 2005, professor Ismayilov published Kitabxana menecmentinin əsasları (Fundamentals of Library Management), the first Azerbaijani-language textbook on the subject (319 pages). Appearing during the shift

from command-administrative to market-oriented approaches, it introduces universal management theories tailored to library contexts. After defining library management as purposeful influence on personnel, resources, and processes to fulfill the institution's mission, the text covers historical schools of management, core functions (planning, organizing, leading, controlling), human resource and financial management, marketing of services, quality assurance, crisis and innovation management, and time management. Enriched with Azerbaijani examples, test questions, and references, the book has become the standard text for the "Library Management" course and supported the professional reorientation of library leaders in the transition period *(İsmayılov, 2005).*

The 2009 textbook Kitabxana-informasiya texnologiyaları (Library and information technologies, 312 pages) responded to the global digital shift by offering Azerbaijani students and practitioners their first systematic guide to ICT in libraries. It addresses the evolution of automation, hardware/software basics, integrated library systems, electronic catalogs, digital libraries, open access, web technologies, virtual reference, and security/copyright issues. Emphasis is placed on local developments (e.g., ALEPH implementation, language-support challenges, training needs) and future directions (Web 2.0/3.0 applications). Combining theory, practical instructions, glossaries, and case studies, it prepared a generation of digitally competent librarians and retains authority more than fifteen years later *(İsmayılov, 2009).*

Finally, the 2010 textbook Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi (Organization and management of librarianship) synthesizes decades of teaching and administrative experience into a comprehensive manual. It covers general organization theory, governance structures, collection development and preservation, cataloguing, reader services, bibliographic activity, economic aspects, planning, reporting, and staff development. Notable for its practical orientation - sample documents, charts, job descriptions, and workflow optimizations - it integrates traditional and digital processes while aligning with national legislation. Together with the 2005 management text, it forms a complete educational foundation for library organization and administration *(İsmayılov, 2010).*

These works collectively demonstrate Ismayilov's ability to combine rigorous historical scholarship, adaptation of international concepts, and attention to Azerbaijani realities. His humanistic qualities - sincere mentorship, collegial warmth, and view of the profession as a calling - have amplified their impact, fostering a supportive academic environment and

inspiring loyalty among generations of specialists.

CONCLUSION

Professor Khalil Ismayil oglu Ismayilov’s multifaceted contributions - as scholar, educator, dean, journal founder, and association president - have laid a robust foundation for modern library and information science in Azerbaijan. His publications have equipped professionals to navigate historical legacies, economic transitions, and digital revolutions while preserving cultural missions.

On the occasion of his 80th birthday and 51 years of devoted service, his legacy endures in the strengthened infrastructure of Azerbaijani librarianship, the competence of its workforce, and the affection of the community he has nurtured. His example of intellectual rigor combined with human warmth continues to guide the field toward greater integration with global standards and societal needs.

REFERENCES

Azərbaycan Milli Kitabxanası. (2015). *Azərbaycan Kitabxana Ensiklopediyası.* http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=482293&pno=1

Xələfov, A. A. (2010). *Azərbaycanda kitabxana işinin tarixi:* Dərslik. III hissə. Bakı Universiteti Nəşriyyatı.

Xələfov, A. A. (2011). *Məqalələr toplusu: (1990-2011-ci illər).* Bakı Universiteti Nəşriyyatı.

İsmayılov, X. (2000). *Azərbaycan Respublikasında kitabxana işinin metodik təminat sisteminin inkişaf tarixi (1918–2000-ci illər)* [History of the development of the methodological support system for librarianship in the Republic of Azerbaijan (1918–2000)]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000015058

İsmayılov, X. (2005). *Kitabxana menecmentinin əsasları:* Dərs vəsaiti [Fundamentals of library management: Teaching aid]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000002782

İsmayılov, X. (2009). *Kitabxana-informasiya texnologiyaları:* Dərs vəsaiti [Library and information technologies: Teaching aid]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000115643

İsmayılov, X. (2010). *Kitabxana işinin təşkili və idarə edilməsi:* Dərslik [Organization and management of librarianship: Textbook]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000134468

Mammadov, E. E. (2022). *History of books and libraries in Azerbaijan.* Teaching aid for universities. Adiloglu. https://doi.org/10.5281/zenodo.15557293

Eldəniz Elman oğlu Məmmədov
Bakı Dövlət Universitetinin İnformasiya və sənəd menecmenti fakültəsinin "Kitabxanaşünaslıq" kafedrasının baş müəllimi, tarix üzrə fəlsəfə doktoru
E-mail: mammadoveldaniz@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7028-8332

PROFESSOR XƏLİL İSMAYILOV: AZƏRBAYCANIN APARICI KİTABXANAŞÜNAS ALİMİNİN 80 YAŞI TAMAM OLUR

Xülasə: *Məqalədə Azərbaycan Respublikasının Əməkdar mədəniyyət işçisi, tarix elmləri doktoru, professor Xəlil İsmayıl oğlu İsmayılovun həyat yolu, elmi-pedaqoji fəaliyyəti və Azərbaycan kitabxanaşünaslığının inkişafında oynadığı əsas rolu təhlil edilir. Onun 80 illik yubileyi (1 iyul 2025-ci il) və peşə fəaliyyətinin 51 illiyi münasibətilə hazırlanan bu araşdırmada alimin Azərbaycanda kitabxana təhsilinin, kitabxana menecmentinin, kitabxana işinin idarə edilməsində informasiya texnologiyalarının tətbiqinin verdiyi töhfələrə xüsusi diqqət yetirilir. Burada, xüsusilə, alimin peşəkar, təcrübəli kadrların formalaşmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən dörd əsas elmi nəşri təhlil olunur. Məqalədə professorun elmi irsi ilə yanaşı, öz peşəsinə, işinə, çalışdığı kolektivə humanist yanaşması, səmimi münasibəti və kitabxana ictimaiyyətinə dərin sadiqliyi də vurğulanır.*

Açar sözlər: *Azərbaycan kitabxanaşünaslığı, professor Xəlil İsmayılov, Bakı Dövlət Universiteti, kitabxanaşünaslıq, kitabxana işi, kitabxana menecmenti.*

Эльданиз Эльман оглы Мамедов
Старший преподаватель кафедры «Библиотековедение» факультета Информационного и документного менеджмента Бакинского государственного университета, доктор философии по исторических наук
Электронная почта*:* mammadoveldaniz@gmail.com
https://orcid.org/0000-0002-7028-8332

ПРОФЕССОР ХАЛИЛ ИСМАИЛОВ: ВЕДУЩЕМУ АЗЕРБАЙДЖАНСКОМУ УЧЕНОМУ-БИБЛИОТЕКОВЕДУ ИСПОЛНЯЕТСЯ 80 ЛЕТ

Резюме: *В статье анализируется жизненный путь, научно-педагогическая деятельность и ключевая роль в развитии Азербайджанского библиотековедения доктора исторических наук, профессора, Заслуженного работника культуры Азербайджанской Республики Халила Исмаил оглы Исмаилова. Исследование, подготовленное в связи с его 80-летним юбилеем (1 июля 2025 г.) и 51-летием профессиональной деятельности, уделяет особое внимание вкладу ученого в библиотечное образование Азербайджана, библиотечный менеджмент и применение информационных технологий в управлении библиотечным делом. Особо рассматриваются четыре основные научные публикации ученого, имеющие важное значение для подготовки высококвалифицированных и опытных кадров. Наряду с научным наследием профессора в статье подчеркивается его гуманистический подход к профессии, работе и коллективу, искреннее отношение и глубокая преданность библиотечному сообществу.*

Ключевые слова: *Азербайджанское библиотековедение, профессор Халил Исмаилов, Бакинский государственный университет, библиотековедение, библиотечное дело, библиотечный менеджмент.*

Məqalə tarixçəsi: redaksiyaya daxil olub – 01.09.2025; çapa qəbul edilib – 01.10.2025.

KİTABXANA İŞİNİN TARİXİ
HISTORY OF LIBRARIANSHIP
ИСТОРИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА

UOT/UDC/УДК ***02(091)(479.24)*** DOI 10.5281/zenodo.19636263

Гюльнар Халил кызы Ибрагимова-Мамедова
Заведующий библиотекой
средней школы № 191 города Баку
Министерства науки и образования
Азербайджанской Республики, магистр
Электронная почта: gulnar_xanum@yahoo.com
https://orcid.org/0009-0001-4310-784X

ПРОФЕССОР ХАЛИЛ ИСМАИЛОВ И РАЗВИТИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО БИБЛИОТЕКОВЕДЕНИЯ: К 80-ЛЕТИЮ СО ДНЯ РОЖДЕНИЯ

Резюме: *Статья посвящена научно-педагогическому наследию выдающегося Азербайджанского библиотековеда, доктора исторических наук, профессора Халила Исмаила оглу Исмаилова и приурочена к 80-летию со дня его рождения. В работе анализируется вклад ученого в изучение истории библиотечного дела в Азербайджане, разработку методической системы поддержки библиотек, библиотечного дела и информационных технологий. В статье рассматриваются основные научные работы профессора, его организационная деятельность, связанная с созданием научного журнала «Библиотековедение и библиография» и Ассоциации Развития Библиотечного дела в Азербайджане, а также международное сотрудничество, и подчеркивается преемственность исторического опыта и вызовы цифровизации в контексте развития национального библиотековедения.*

Ключевые слова: *Профессор Халил Исмаилов, Азербайджанское библиотековедение, история библиотечного дела, методическое обеспечение библиотек, библиотечный менеджмент, информационные технологии, Бакинский государственный университет, ИФЛА.*

ВВЕДЕНИЕ

Библиотековедение как научная дисциплина и практическая сфера деятельности занимает особое место в культурно-образовательном пространстве любого государства, выступая важнейшим инструментом сохранения, накопления и распространения знаний. В Азербайджанской Республике развитие библиотечного дела на протяжении XX–XXI веков тесно связано с именами выдающихся ученых и организаторов, среди которых профессор Халил Исмаил оглы Исмаилов занимает одно из центральных мест *(Mammadov, 2022)*. 1 июля 2025 года исполнилось 80 лет со дня рождения этого видного азербайджанского библиотековеда, доктора исторических наук, профессора, заслуженного работника культуры, чья научная, педагогическая и организационная деятельность оказала определяющее влияние на становление и модернизацию системы библиотековедения в стране *(Azərbaycan Milli Kitabxanası, 2015; Национальная библиотека Азербайджана, 2025)*.

Халил Исмаил оглы Исмаилов родился 1 июля 1945 года в селе Дюзресуллу Гедабейского района Азербайджана. После окончания средней школы в 1963 году и службы в армии (1964–1966 гг.) он поступил на библиотечный факультет Азербайджанского государственного университета (ныне Бакинский государственный университет – БГУ), который окончил в 1972 году. Его профессиональный путь начался в 1974 году на кафедре библиотековедения БГУ в должности лаборанта, а в 1976–1979 годах он прошел очную аспирантуру. В 1984 году в Московском государственном институте культуры защитил кандидатскую диссертацию на тему «Партийные библиотеки Азербайджана в годы Советской власти (история, современное состояние и перспективы развития)», получив степень кандидата педагогических наук. В 2004 году успешно защитил докторскую диссертацию по историческим наукам на тему «Система методического обеспечения библиотек Азербайджанской Республики: 1918–2000 гг. (история, современное состояние и перспективы)» *(İsmayılov, 2004)*.

Научно-педагогическая карьера Х.И.Исмаилова включает должности преподавателя, старшего преподавателя, доцента, а с 1990 по 1993 год – заведующего кафедрой библиотековедения. С 1993 по 2012 год он занимал пост декана библиотечно-информационного факультета БГУ, а с 2007 по 2019 год возглавлял кафедру библиотечных ресурсов и информационно-поисковых систем. Под его

руководством факультет значительно расширил международные связи, в частности, в рамках программы TACIS Европейского Союза по модернизации университетов. Профессор Исмаилов – автор более 150 научных работ, включая монографии, учебники и учебные пособия, основатель и главный редактор (с 1997 года) научно-теоретического и практического журнала «Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya» («Библиотековедение и библиография»), а также один из основателей и президент (с 1999 года) Ассоциации Развития Библиотечного дела в Азербайджане. Он представлял азербайджанское библиотечное сообщество на международных форумах и сессиях ИФЛА в США, Франции, Бельгии, Норвегии, Южной Корее и других странах *(Исмаилов, 2000)*.

Актуальность обращения к научному наследию профессора Х.И.Исмаилова в контексте его 80-летнего юбилея обусловлена необходимостью осмысления исторического опыта развития библиотековедения в Азербайджане в переходный период от советской модели к современной информационной парадигме. Его труды не только документируют эволюцию библиотечных систем, но и предлагают практические механизмы их адаптации к цифровым вызовам, что сохраняет высокую научную и прикладную ценность в условиях цифровизации культурного наследия.

ОБСУЖДЕНИЕ

Научное творчество профессора Х.И.Исмаилова охватывает широкий спектр проблем библиотековедения: от исторического анализа библиотечных сетей в советский период до разработки теоретических основ библиотечного менеджмента и информационных технологий в условиях независимого Азербайджана. Центральное место в его исследованиях занимает изучение методического обеспечения библиотек как ключевого фактора их эффективного функционирования. В монографии «История развития системы методического обеспечения библиотек Азербайджанской Республики (1918–2000 гг.)» автор проводит глубокий исторический анализ, показывая, как от партийно-государственной модели библиотечного дела в советское время система перешла к децентрализованной, ориентированной на национальные культурные приоритеты структуре *(Исмаилов, 2000)*.

В кандидатской диссертации, защищенной в 1984 году, Х.И.Исмаилов детально исследовал становление и развитие сети партийных библиотек Азербайджана в 1920–1958 годах, подчеркнув их

роль в идеологическом и культурно-просветительском воспитании. Работа не только реконструировала исторические этапы, но и сформулировала перспективы развития библиотечных фондов в контексте социально-экономических трансформаций. Этот труд стал основой для дальнейших исследований, продемонстрировав преемственность между историческим и современным этапами библиотековедения *(Исмаилов, 1984)*.

Особое внимание в научном наследии профессора уделяется вопросам библиотечного менеджмента и организационно-методическим аспектам управления. Учебное пособие «Организационно-методические вопросы управления библиотечным делом» (1995) и «Основы библиотечного менеджмента» (2005, 2007) представляют собой комплексные руководства, интегрирующие экономические, правовые и технологические аспекты библиотечной деятельности. В них Х.И.Исмаилов обосновывает принципы научной организации труда библиотекарей, внедрения современных информационно-поисковых систем и оптимизации библиотечных ресурсов в условиях рыночной экономики. Эти работы стали базовыми для подготовки специалистов библиотечно-информационного профиля в БГУ и других вузах республики *(Исмаилов, 1995; İsmayılov, 2005)*.

Значительный вклад профессор внес в развитие библиотечно-информационных технологий. Учебное пособие «Библиотечные информационные технологии» (2009) анализирует переход библиотек от традиционных форм обслуживания к электронным каталогам, базам данных и цифровым репозиториям. Автор подчеркивает, что цифровизация не отменяет, а усиливает традиционные функции библиотек как центров культурного просвещения, особенно в многонациональном Азербайджане. В этом контексте особую ценность приобретает его анализ правовых основ библиотечного менеджмента, изложенный в статьях журнала «Библиотековедение и библиография», где рассматриваются вопросы авторского права, лицензирования и защиты цифрового контента *(İsmayılov, 2004; İsmayılov, 2009)*.

Организационная деятельность Х.И.Исмаилова не менее значима, чем научная. Основанный им в 1997 году журнал «Библиотековедение и библиография» стал ведущей платформой для публикации исследований азербайджанских и зарубежных библиотековедов, способствуя консолидации научного сообщества. Журнал публикует материалы по истории библиотечного дела, методике, библиографоведению и информационным технологиям, что напрямую

отражает научные интересы редактора. Аналогичную роль сыграло Общественное объединение «Развитие библиотечного дела Азербайджана», под руководством которого реализованы проекты по повышению квалификации библиотечных кадров и международному сотрудничеству *(Исмаилов, 2000)*.

Международная деятельность профессора способствовала интеграции азербайджанского библиотековедения в глобальное научное пространство. Участие в сессиях ИФЛА и конференциях в США (Бостон), Франции (Ницца, Лион, Канны), Бельгии (Брюссель, Намюр), Норвегии (Осло) и Южной Корее (Сеул) позволило представить опыт Азербайджана по сохранению национального культурного наследия в цифровой среде и обменяться лучшими практиками. Эти контакты обогатили педагогический процесс на факультете БГУ, где под руководством Х.И.Исмаилова были внедрены инновационные программы, соответствующие Болонскому процессу.

В целом, научное наследие профессора Х.И.Исмаилова демонстрирует органическое сочетание исторического подхода с прикладной ориентацией. Его труды не только фиксируют этапы эволюции библиотечного дела от советского периода до независимости, но и предлагают стратегические направления дальнейшего развития: усиление методической поддержки, внедрение ИКТ, подготовку кадров нового поколения и укрепление международных связей. Анализ публикаций показывает, что профессор последовательно отстаивал идею библиотек как многофункциональных информационно-культурных центров, способных отвечать вызовам информационного общества XXI века.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Научная, педагогическая и общественная деятельность профессора Халила Исмаилова представляет собой яркий пример служения библиотечному делу Азербайджана. К 80-летнему юбилею ученого его вклад в развитие библиотековедения оценивается как фундаментальный: от исторических исследований партийных библиотек до создания современной системы методического обеспечения и подготовки высококвалифицированных кадров. Созданные им институты – журнал, общественное объединение, обновленные учебные программы – продолжают функционировать, обеспечивая преемственность поколений библиотековедов.

В условиях цифровизации и глобализации культурных процессов наследие Х.И.Исмаилова сохраняет актуальность, предлагая

проверенные временем модели адаптации библиотек к новым реалиям. Его труды служат ориентиром для молодых исследователей и практиков, подчеркивая важность интеграции традиций и инноваций в библиотечном деле. Юбилей профессора – не только повод для чествования, но и стимул для дальнейшего развития азербайджанского библиотековедения, укрепления его роли в сохранении национального и мирового культурного наследия.

Педагогический и научный путь профессора Халила Исмаилова подтверждает, что личность ученого способна определять целые направления в развитии отрасли. Его 80-летие символизирует зрелость азербайджанской библиотечной науки и открывает перспективы для новых исследований в этой области.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

Azərbaycan Milli Kitabxanası. (2015). *Azərbaycan Kitabxana Ensiklopediyası.* http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=482293&pno=1

İsmayılov, X. İ. (2004). Kitabxana menecmenti və onun hüquqi əsasları. *Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya, (1)*, 15–23.

İsmayılov, X. (2005). *Kitabxana menecmentinin əsasları:* Dərs vəsaiti [Основы библиотечного менеджмента: Учебное пособие]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000002782

İsmayılov, X. (2009). *Kitabxana-informasiya texnologiyaları:* Dərs vəsaiti [Библиотечные информационные технологии: Учебное пособие]. http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=vtls000115643

Mammadov, E. E. (2022). *History of books and libraries in Azerbaijan.* Teaching aid for universities. Adiloglu. https://doi.org/10.5281/zenodo.15557293

Исмаилов, Х. И. (1984). *Партийные библиотеки Азербайджана в годы Советской власти (история, современное состояние и перспективы развития)* [Автореферат диссертации кандидата педагогических наук]. Московский государственный институт культуры.

Исмаилов, Х. И. (1995). *Организационно-методические вопросы управления библиотечным делом: Учебное пособие.* Баку: Издательство Бакинского университета.

Исмаилов, Х. И. (2000). *История развития системы методического обеспечения библиотек Азербайджанской Республики (1918–2000*

гг.): Монография. Баку: Издательство Бакинского университета.
Национальная библиотека Азербайджана им. М. Ф. Ахундова. (2025). *Виртуальная выставка: Выдающийся библиотековед, профессор Халил Исмаилов* [Virtual sərgi: Görkəmli kitabxanaşünas alim, professor Xəlil İsmayılov]. https://anl.az/el/vsb/Xelil_Ismayilov/index.html

Gülnar Xəlil qızı İbrahimova-Məmmədova
Azərbaycan Respublikası ETN
Bakı şəhəri 191 №-li tam orta məktəb
kitabxanasının müdiri, magistr
E-mail: gulnar_xanum@yahoo.com
https://orcid.org/0009-0001-4310-784X

PROFESSOR XƏLİL İSMAYILOV VƏ AZƏRBAYCAN KİTABXANAŞÜNASLIĞININ İNKİŞAFI: ANADAN OLMASININ 80 İLLİYİ MÜNASİBƏTİLƏ

Xülasə: *Məqalə görkəmli Azərbaycan kitabxanaşünası, tarix elmləri doktoru, professor Xəlil İsmayıl oğlu İsmayılovun elmi-pedaqoji irsinə və onun anadan olmasının 80 illik yubileyinə həsr olunmuşdur. Əsərdə alimin Azərbaycanda kitabxana işinin tarixinin öyrənilməsinə, kitabxanaların metodik təminat sisteminin işlənib hazırlanmasına, kitabxana menecmentinə və informasiya texnologiyalarına verdiyi töhfə təhlil edilir. Məqalədə professorun əsas elmi əsərləri, "Kitabxanaşünaslıq və biblioqrafiya" elmi jurnalının və "Azərbaycan Kitabxana İşinin İnkişafı Assosiasiyası"nın yaradılması ilə bağlı təşkilati fəaliyyəti, habelə beynəlxalq əməkdaşlığı araşdırılır, həmçinin milli kitabxanaşünaslığın inkişafı kontekstində tarixi təcrübənin və rəqəmsallaşdırma çağırışlarının davamlılığı vurğulanır.*

Açar sözlər: *Professor Xəlil İsmayılov, Azərbaycan kitabxanaşünaslığı, kitabxana işinin tarixi, kitabxanaların metodik təminatı, kitabxana menecmenti, informasiya texnologiyaları, Bakı Dövlət Universiteti, İFLA.*

Gulnar Khalil gizi Ibrahimova-Mammadova
Head of the library of secondary school
No. 191 of Baku city of the Ministry of

Science and Education of the
Republic of Azerbaijan, Master of Science
E-mail: gulnar_xanum@yahoo.com
https://orcid.org/0009-0001-4310-784X

PROFESSOR KHALIL ISMAYILOV AND THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJANI LIBRARY SCIENCE: ON THE OCCASION OF HIS 80TH BIRTHDAY

Abstract: *The article is devoted to the scholarly and pedagogical legacy of the outstanding Azerbaijani library science scholar, Doctor of Historical Sciences, professor Khalil Ismayil oglu Ismayilov, and is dedicated to the 80th anniversary of his birth. The paper analyzes the scholar's contribution to the study of the history of librarianship in Azerbaijan, the development of a methodological system for supporting libraries, library services, and information technologies. The article examines the professor's main academic works, his organizational activities related to the establishment of the scientific journal "Library Science and Bibliography" and the Azerbaijan Association of Development of Library, as well as international cooperation, and emphasizes the continuity of historical experience and the challenges of digitalization in the context of the development of national library science.*

Keywords: *Professor Khalil Ismayilov, Azerbaijani library science, history of librarianship, methodological support of libraries, library management, information technology, Baku State University, IFLA.*

Məqalə tarixçəsi: redaksiyaya daxil olub – 05.09.2025; çapa qəbul edilib – 02.10.2025.

HUMANİTAR VƏ SOSİAL ELMLƏR TARİXİ
İqtisad elmləri
HISTORY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Economic sciences
ИСТОРИЯ ГУМАНИТАРНЫХ И СОЦИАЛЬНЫХ НАУК
Экономические науки

UOT/UDC/УДК ***65.012:338.242(479.24)*** DOI 10.5281/zenodo.19636552

Mahir Həmzə oğlu Zeynalov
Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin
İqtisadiyyat İnstitutunun aparıcı
elmi işçisi, i.ü.f.d., dosent
E-mail: zeynalli75@mail.ru
https://orcid.org/0000-0002-3518-1812

AZƏRBAYCANDA SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFINDA İNNOVATİV YANAŞMALAR VƏ ONLARIN RƏQABƏT QABİLİYYƏTİNƏ TƏSİRİ

Xülasə: *Məqalədə Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafında innovativ yanaşmaların rolu, onların rəqabət qabiliyyətinə təsiri, yerli bazarda tətbiqi və dövlət dəstəyi vasitəsilə inkişaf perspektivləri araşdırılır. Həmçinin məqalədə innovativ yanaşmaların məhsuldarlığa, rəqabət qabiliyyətinə və bazar mövqeyinə təsiri təhlil edilir, qarşıya çıxan problemlər, risklər və gələcək perspektivlər qiymətləndirilir. O cümlədən ölkədə innovasiya siyasətinin və müasir texnoloji həllərin sahibkarlığın davamlı inkişafında mühüm rolu şərh olunur.*

Açar sözlər: *Azərbaycan iqtisadiyyatı, dövlət dəstəyi, innovativ yanaşmalar, iqtisadi inkişaf, rəqabət qabiliyyəti, rəqəmsal transformasiya, sahibkarlıq, startap.*

GİRİŞ

Sahibkarlıq və innovasiya məfhumları iqtisadi ədəbiyyatda geniş şəkildə tədqiq olunur. Yozef Şumpeter (1934) innovasiyanı iqtisadi inkişafın mühüm hərəkətverici qüvvəsi kimi qəbul etmiş və sahibkarlığı yeniliklərin tətbiqi vasitəsilə iqtisadi dinamikanın əsas amili hesab etmişdir *(Croitoru, 2012)*. Müasir iqtisadi nəzəriyyələrdə sahibkarlıq yalnız resursların idarə

olunması deyil, həm də bazar ehtiyaclarına uyğun yeni məhsul və xidmətlərin yaradılması prosesi kimi qiymətləndirilir.

Azərbaycan kontekstində aparılan tədqiqatlar göstərir ki, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı innovativ yanaşmalarla birbaşa bağlıdır. Rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi, startap ekosisteminin formalaşması və dövlət dəstəyi innovasiya proseslərini sürətləndirən əsas amillərdir. Eyni zamanda innovativ yanaşmalar müəssisələrin məhsuldarlığını artırır, rəqabət qabiliyyətini gücləndirir və yeni bazar imkanları yaradır *(Abdullayev et al., 2023; Ali, 2024)*.

Müasir ədəbiyyatda həmçinin innovasiyanın tətbiqində qarşıya çıxan problemlər, risklər və maliyyələşdirmə məsələləri vurğulanır. Beynəlxalq təcrübə göstərir ki, innovativ layihələrin uğuru üçün maliyyə resurslarının mövcudluğu, kadr potensialı və dövlət siyasəti mühüm rol oynayır.

MÜZAKİRƏ

Sahibkarlıqda innovasiya konsepsiyası və onun nəzəri-metodoloji əsasları

Sahibkarlıq iqtisadi inkişafın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri hesab olunur. Bu konsept resursların səmərəli istifadəsi, yeni imkanların dəyərləndirilməsi və bazarda rəqabət üstünlüyünün yaradılması ilə xarakterizə olunur. Sahibkar yalnız mövcud resursları idarə etmir, həm də risk götürərək yeni bazar imkanları yaradır və iqtisadi artıma töhfə verir *(Drucker & Maciariello, 2014)*.

İnnovasiya sahibkarlığın ayrılmaz tərkib hissəsi hesab olunur. İqtisadi nəzəriyyələrdə innovasiya yeni məhsulun, xidmətin, texnologiyanın və ya idarəetmə üsulunun tətbiqi kimi izah edilir *(Croitoru, 2012)*. İnnovativ fəaliyyət sahibkarlığa rəqabət üstünlüyü qazandırır, bazarda fərqlənməyə imkan yaradır və uzunmüddətli dayanıqlı inkişafı təmin edir.

Sahibkarlıq və innovasiyanın sintezi iqtisadiyyatda dinamizmi gücləndirir. Müasir dövrdə innovativ sahibkarlıq yalnız mənfəət əldə etməklə məhdudlaşmır, eyni zamanda sosial problemlərin həllinə, məşğulluğun artırılmasına və bilik əsaslı iqtisadiyyatın inkişafına yönəlmişdir. Müasir iqtisadiyyat şəraitində rəqabət üstünlüyünün əldə olunması və saxlanılması sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas hədəflərindən biridir. Rəqabət üstünlüyü müəssisənin bazarda rəqiblərindən fərqlənərək daha səmərəli fəaliyyət göstərməsi və müştərilərə əlavə dəyər təqdim etməsi kimi xarakterizə olunur *(Porter, 2008)*. Bu üstünlüyün davamlılığı isə bilavasitə innovasiya ilə bağlıdır.

İnnovasiya yeni məhsul, xidmət, istehsal texnologiyası və ya idarəetmə metodlarının tətbiqi vasitəsilə bazarda fərqlənməyə imkan

yaradır. Yalnız mövcud resurslardan istifadə etməklə rəqabət üstünlüyü qısamüddətli ola bilər, halbuki innovasiya sahibkarlığa uzunmüddətli strateji üstünlük qazandırır *(Drucker & Maciariello, 2014)*.

İqtisadi tədqiqatlar göstərir ki, davamlı innovativ fəaliyyət həyata keçirən müəssisələr bazarda lider mövqeyə yüksəlir və rəqiblərinə nisbətən daha çevik idarəetmə mexanizmlərinə sahib olur. Bu baxımdan innovasiya rəqabət mühitində yalnız fərqlənmə vasitəsi deyil,eyni zamanda davamlı inkişafın təminatçısıdır *(Croitoru, 2012)*.

Beləliklə, sahibkarlıqda rəqabət üstünlüyü və innovasiya qarşılıqlı əlaqədə olan iki anlayışdır: innovasiya olmadan davamlı rəqabət üstünlüyü mümkün deyil, rəqabət mühiti olmadan isə innovasiya təşəbbüslərinin aktuallığı azalır.

Azərbaycanda sahibkarlığın mövcud vəziyyəti və inkişaf meyilləri

Azərbaycanda sahibkarlıq sektoru son illərdə əhəmiyyətli inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdur. Xüsusilə, startap ekosistemi və kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) sektoru dövlətin dəstəyi ilə sürətlə inkişaf etməkdədir. Bu sahədə "Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda 2023-cü ildə edilən dəyişikliklər sahibkarlara daha əlverişli şərait yaratmaq məqsədini daşıyır *(E-qanun.az, 2023*; *Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı, 2023)*.

Dövlətin təşviq etdiyi "Mikro, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu da məhz bu sahənin inkişafını stimullaşdırmaq və sahibkarlara dəstək vermək məqsədini güdür *(E-qanun.az, 2022)*.

Azərbaycanda son illərdə fintech, aqrotech və edtech kimi sahələrdə mühüm inkişaflar müşahidə olunur. Bu sahələrdə fəaliyyət göstərən startaplar yerli, beynəlxalq bazarlarda rəqabət qabiliyyətini artırmaqdadır. Dövlətin bu sahələrə göstərdiyi dəstək, innovasiyaların tətbiqi və yeni texnologiyaların inteqrasiyası ilə bağlı müxtəlif proqramlar vasitəsilə həyata keçirilir. Azərbaycanın sahibkarlıq ekosistemində baş verən dəyişiklikləri vizual şəkildə göstərmək üçün əsas göstəricilər "Cədvəl 1" vasitəsilə təqdim olunur *(State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2023*; *State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2025)*.

Cədvəldən göründüyü kimi, 2018–2023-cü illər ərzində KOB-ların sayı mütəmadi olaraq artmışdır *(State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan, 2025)*. Bu da Azərbaycanda kiçik və orta sahibkarlığın inkişafının davamlı olduğunu göstərir və dövlət dəstəyinin təsirini əks etdirir. 2023-cü ildə 42 startap rəsmi şəhadətnamə alıb ki, bu da dövlət qrantları və akselerasiya proqramlarının təsiri ilə startap ekosisteminin

inkişafını göstərir *(Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, 2025a).*

Cədvəl 1

Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafı: əsas göstəricilər (2018–2023)

İllər	Startap sayı	Kiçik və orta sahibkarlıq (KOS) subyektləri	Ən çox inkişaf edən sahələr	Dövlət dəstəyi (qrant, güzəştlər)	Beynəlxalq əməkdaşlıq və investisiyalar
2018	-	244 883	Fintech, Aqrotech	Yeni Fikir müsabiqəsi, vergi güzəştləri	Xarici startap investisiyaları
2019	-	271 304	Fintech, Edtech, Aqrotech	Dövlət qrantları, inkubasiya proqramları	Dövlət qrantları, inkubasiya proqramı
2020	-	316 370	Edtech, Bio-texnologiya	Qrant və güzəştli kreditlər	Qrant və güzəştli kreditlər
2021	27	355 906	Fintech, Edtech, Aqrotech	Startap vizası, texnopark dəstəy	Startap vizası, texnopark dəstəyi
2022	54	377 842	Aqrotech, Edtech, CleanTech	Dövlət təşviqləri, akselerasiya proqramları	Dövlət təşviqləri, akselerasiya proqramları
2023	42	401 149	Fintech, Aqrotech, Edtech	Qrant proqramları, vergi güzəştləri	Qrant proqramları, vergi güzəştləri

Beləliklə, cədvəl 1-də qeyd olunmuş göstəricilər Azərbaycanda sahibkarlığın, xüsusilə innovativ startap və KOB-ların inkişafının müsbət meyillər üzrə inkişaf etdiyini əks etdirir. Dövlət dəstəyi, qrant və təşviq mexanizmləri, eləcə də beynəlxalq investisiyalar bu inkişafı stimullaşdıran əsas amillərdir *(Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, 2025b).*

İnnovativ yanaşmaların tətbiqi və onların rəqabət qabiliyyətinə təsiri

Azərbaycan rəqəmsal transformasiya və süni intellekt (AI) sahələrində

mühüm irəliləyişlər əldə edib. Ölkə, 4-cü Sənaye İnqilabı texnologiyalarını (IoT, AI, maşın öyrənməsi) iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrində tətbiq edərək rəqabət qabiliyyətini artırmağa çalışır *(Ali, 2024)*. Dövlətin dəstəyi ilə həyata keçirilən "Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası" çərçivəsində süni intellektin tətbiqi dövlət idarəçiliyi, təhlükəsizlik və iqtisadi dayanıqlılığın artırılması məqsədilə genişləndirilir *(E-qanun.az, 2025)*.

İnnovativ yanaşmalar, xüsusən də AI və rəqəmsal texnologiyalar, biznes proseslərinin optimallaşdırılmasında mühüm rol oynayır. Bu texnologiyalar, müəssisələrə əməliyyat xərclərini azaltmağa, məhsuldarlığı artırmağa və müştəri məmnuniyyətini yüksəltməyə imkan verir. Məsələn, AI tətbiqləri, məlumatların təhlili və proqnozlaşdırma vasitəsilə biznes qərarlarının dəqiqliyini artırır.

İnnovasiya müəssisələrə bazarda fərqlənmə, yeni məhsul və xidmətlərin yaradılması, eləcə də müştəri tələblərinə çevik cavab vermə imkanı yaradır. Bu, öz növbəsində rəqabət üstünlüyünün əldə olunmasına və saxlanılmasına kömək edir. Azərbaycanın rəqəmsal transformasiya strategiyaları, bu üstünlükləri əldə etmək və iqtisadi dayanıqlılığı artırmaq məqsədini güdür.

Dövlət dəstəyi və təşviq mexanizmləri

Azərbaycan hökuməti sahibkarlığın inkişafını stimullaşdırmaq məqsədilə müxtəlif təşviq mexanizmləri tətbiq edir. Bu mexanizmlər arasında qrant proqramları, güzəştlər və vergi stimulları yer alır. Məsələn, "Yeni Fikir" startap müsabiqəsi çərçivəsində 2013-cü ildən bəri 977 startap layihəsi iştirak etmiş və 40-dan çox perspektivli startap inkişaf etdirilmişdir *(Yeni Fikir, 2025)*. Bu müsabiqə startaplara inkubasiya xidmətləri və ilkin investisiya imkanları təqdim edir. Bundan əlavə Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi mikro, kiçik və orta sahibkarlara müxtəlif dəstək proqramları təklif edir. Bu proqramlar sahibkarlara hüquqi, maliyyə və texniki dəstək verməklə yanaşı, onların bazara çıxışını asanlaşdırır *(Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi, 2025b)*.

Azərbaycan, innovasiya ekosistemini gücləndirmək məqsədilə müxtəlif texnoparklar və innovasiya mərkəzləri qurmuşdur. Azərbaycan İnnovasiya Mərkəzi (AIM) texnoloji sahibkarları, tədqiqatçıları, investorları və innovatorları bir araya gətirən dinamik bir məkandır. Bu mərkəz startapların inkubasiya və akselerasiya proqramlarına qatılmasına, investorlarla əlaqə qurmasına və beynəlxalq bazarlara inteqrasiyasına dəstək verir *(Innovation and Digital Development Agency, 2025)*.

"Technest", "INNOSTART" və "MIA" kimi proqramlar startaplara təlim, texniki dəstək və qrantlar təqdim edir. Bu proqramlar sahibkarlara

innovasi-ya və sahibkarlıq sahəsində bilik və bacarıqlarını artırmağa kömək edir *(DayDay.az, 2025)*.

Azərbaycan xarici investisiyaların cəlb edilməsi və beynəlxalq əməkdaşlığın gücləndirilməsi istiqamətində fəal siyasət yürüdür. Azərbaycan 2030 təşəbbüsü çərçivəsində hökumət rəqəmsal sahibkarlığı dəstəkləmək, startaplara investisiya cəlb etmək və akselerasiya proqramlarını inkişaf etdirmək məqsədini güdür *(Startup Genome, 2025)*.

Bundan əlavə, Azərbaycan Startap Viza proqramı, xarici sahibkarlara ölkədə biznes qurma prosesini sadələşdirir və innovativ təşəbbüslərin inkişafını təşviq edir *(Startup Genome, 2025)*.

Sahibkarlıqda innovasiyanın tətbiqində mövcud çətinliklər

Azərbaycanın sahibkarlıq mühiti innovasiyanın tətbiqi baxımından bəzi çətinliklərlə üzləşir. Bu çətinliklər arasında aşağıdakıları qeyd etmək olar:

❖ *Maliyyə çatışmazlığı:* Startaplar və kiçik müəssisələr üçün maliyyə resurslarının məhdud olması, innovativ layihələrin həyata keçirilməsini çətinləşdirir.

❖ *Təcrübəsizlik və bilik çatışmazlığı: Bir* çox sahibkar və menecer, innovasiya və texnoloji inkişaf sahəsində kifayət qədər təcrübəyə və biliklərə malik deyillər.

❖ *Qanunvericilik və tənzimləmə məsələləri:* Bəzi qanun və qaydaların innovativ fəaliyyətləri dəstəkləməməsi və ya uyğun olmaması, sahibkarlığın inkişafını məhdudlaşdırır.

Bu sahələrdə mövcud vəziyyət aşağıdakı kimidir:

- Startaplar və kiçik müəssisələr üçün maliyyə resurslarının məhdud olması innovativ layihələrin həyata keçirilməsini çətinləşdirir;
- Yüksək ixtisaslı mütəxəssislərin çatışmazlığı, xüsusən texnologiya və innovasiya sahələrində fəaliyyət göstərən müəssisələr üçün əhəmiyyətli bir problemdir;
- Bəzi müəssisələr, müasir texnologiyaların tətbiqi və inkişafi baxımından, məhdud imkanlara malikdirlər.

Gələcəkdə iqtisadi inkişaf imkanları və strateji hədəflər

Azərbaycanın gələcək iqtisadi inkişaf perspektivləri aşağıdakı strateji hədəfləri əhatə edir:

✓ İnsan kapitalının inkişafi**:** təhsil və peşə hazırlığı sahələrində islahatlar aparılaraq yüksək ixtisaslı işçi qüvvəsinin hazırlanması;

✓ Rəqəmsal infrastrukturun gücləndirilməsi**:** internet və digər rəqəmsal xidmətlərin keyfiyyətinin artırılması (xüsusən regionlarda).

✓ İnnovasiya və startap ekosisteminin dəstəklənməsi: texnoparklar, inkubasiya mərkəzləri və akselerator proqramları vasitəsilə innovativ təşəbbüslərin dəstəklənməsi.

✓ Beynəlxalq əməkdaşlığın genişləndirilməsi: xarici investorların cəlb edilməsi və beynəlxalq layihələrdə iştirakın artırılması.

NƏTİCƏ

Azərbaycan sahibkarlığında innovativ yanaşmaların tətbiqi müəssisələrin rəqabət qabiliyyətini və məhsuldarlığını əhəmiyyətli dərəcədə artırır. Startap ekosistemi, rəqəmsal texnologiyaların istifadəsi və yeni idarəetmə metodları müəssisələrin bazar mövqeyini gücləndirir və müştəri məmnuniyyətini yüksəldir.

Sorğu və müsahibələr nəticəsində müəyyən edilmişdir ki, kiçik və orta sahibkarlar innovativ həlləri tətbiq etmək istəyirlər, lakin maliyyə resurslarının məhdudluğu, kadr çatışmazlığı və texnoloji infrastrukturun yetərsizliyi bəzi hallarda innovasiya prosesini ləngidir. Dövlət dəstəyi, qrant proqramları və beynəlxalq əməkdaşlıq bu çətinliklərin aradan qaldırılmasında mühüm rol oynayır.

Beynəlxalq təcrübə ilə müqayisədə Azərbaycan sahibkarlığında innovativ yanaşmaların tətbiqi hələ tam səviyyədə inkişaf etməmişdir. Buna baxmayaraq, rəqəmsal transformasiya və texnoloji yeniliklərin artan rolu gələcəkdə sahibkarlığın dayanıqlı inkişafına təkan verə bilər.

ƏDƏBİYYAT

Abdullayev, K., Allahyarov, R., Teymurova, G., Zeynalov, M., & Fataliyeva, G. (2023). *The role of digital transformation in building a competitive economy: A case study of Azerbaijan. Economic Affairs*, 68 (Special Issue), 705. https://ndpublisher.in/admin/issues/EAv68n2sk.pdf

Ali, Jamal. (2024). Innovation and investment: Azerbaijan's journey to a digital economy. https://caspian-alpine.org/innovation-and-investment-azerbaijan-on-the-path-to-a-digital-economy/

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı. (2023). *"Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə*. https://president.az/az/articles/view/60735

Croitoru, A. (2012). Schumpeter, J.A., 1934 (2008), The theory of economic development: An inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle. *Journal of comparative research in anthropology and*

sociology, 3(02), 137-148.

DayDay.az. (2025). *Being a startup in Azerbaijan: support, benefits, and real examples*. https://dayday.az/en/blog/being-a-startup-in-azerbaijan-support-benefits-and-real-examples

Drucker, P., & Maciariello, J. (2014). *Innovation and entrepreneurship*. Routledge.

E-qanun.az. (2025). *"Azərbaycan Respublikasında Rəqəmsal İnkişaf Konsepsiyası"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı*. https://e-qanun.az/framework/58765

E-qanun.az. (2022). *"Mikro, kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. https://e-qanun.az/framework/53308

E-qanun.az. (2023). *"Sahibkarlıq fəaliyyəti haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. https://e-qanun.az/framework/54863

Innovation and Digital Development Agency. (2025). *Azerbaijan Innovation Center*. https://idda.az/en/innovation/aic

Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2025a). *"Startap" şəhadətnaməsi*. https://smb.gov.az/az/nav/startap-sehadetnamesi

Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyi. (2025b). *2025-ci ildə sahibkarlar üçün bir sıra layihə və proqramlar icra edilib*. https://smb.gov.az/az/all-news/2025-ci-ilde-sahibkarlar-ucun-bir-sira-layihe-ve-proqramlar-icra-edilib

Porter, M. E. (2008). *Competitive advantage: Creating and sustaining superior performance*. Simon and Schuster.

Startup Genome. (2025). *Baku Startup ecosystems profile*. https://startupgenome.com/ecosystems/Baku

State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. (2023). *Micro, small and medium entrepreneurship in Azerbaijan*. https://www.stat.gov.az/menu/6/statistical_yearbooks/source/entrepreneurship_2023.zip

State Statistical Committee of the Republic of Azerbaijan. (2025). *Entrepreneurship in Azerbaijan*. https://www.stat.gov.az/source/entrepreneurship/?lang=en

Yeni Fikir. (2025). *Yeni Fikir Startup Yarışması*. https://yenifikir.az/musabiqe/

Mahir Hamza oglu Zeynalov
Leading Researcher of the Institute of Economics of the Ministry of Science and Education of the Republic of Azerbaijan,
Doctor of Philosophy, Associate Professor
E-mail: zeynalli75@mail.ru
https://orcid.org/0000-0002-3518-1812

INNOVATIVE APPROACHES TO ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN AZERBAIJAN AND THEIR IMPACT ON COMPETITIVENESS

Abstract: *The article examines the role of innovative approaches in the development of entrepreneurship in Azerbaijan, their impact on competitiveness, their application in the local market, and development prospects through state support mechanisms. It also analyzes the effects of innovative approaches on productivity, competitiveness, and market position, and evaluates the challenges, risks, and future prospects encountered. Furthermore, the article interprets the significant role of innovation policy and modern technological solutions in ensuring the sustainable development of entrepreneurship in the country.*
Keywords: *Azerbaijani economy, state support, innovative approaches, economic development, competitiveness, digital transformation, entrepreneurship, startup.*

Махир Хамза оглы Зейналов
Ведущий научный сотрудник Института экономики Министерства науки и образования Азербайджанской Республики,
доктор философии, доцент
Электронная почта: zeynalli75@mail.ru
https://orcid.org/0000-0002-3518-1812

ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К РАЗВИТИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ И ИХ ВЛИЯНИЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ

Резюме: *В статье исследуется роль инновационных подходов в развитии предпринимательства в Азербайджане, их влияние на*

конкурентоспособность, применение на внутреннем рынке, а также перспективы развития посредством государственной поддержки. Также анализируется влияние инновационных подходов на производительность, конкурентоспособность и рыночные позиции, оцениваются возникающие проблемы, риски и перспективы дальнейшего развития. Кроме того, раскрывается важная роль инновационной политики и современных технологических решений в обеспечении устойчивого развития предпринимательства в стране.

Ключевые слова: *Азербайджанская экономика, государственная поддержка, инновационные подходы, экономическое развитие, конкурентоспособность, цифровая трансформация, предпринимательство, стартап.*

Məqalə tarixçəsi: redaksiyaya daxil olub – 10.09.2025; çapa qəbul edilib – 10.10.2025.

HUMANİTAR VƏ SOSİAL ELMLƏR TARİXİ
İqtisad elmləri
HISTORY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES
Economic sciences
ИСТОРИЯ ГУМАНИТАРНЫХ И СОЦИАЛЬНЫХ НАУК
Экономические науки

==

UOT/UDC/УДК ***338.48:39(479.24)***

DOI 10.5281/zenodo.19636727

İlahə Azər qızı Ağazadə
AMEA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının əməkdaşı
E-mail: ilahe.agazade.00@mail.ru
https://orcid.org/0000-0002-4347-1211

ÇAY MƏDƏNİYYƏTİ VƏ ONUN AZƏRBAYCAN TURİZMİNDƏKİ YERİ

Xülasə: *2019-cu ildən etibarən, hər il may ayının 21-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatına üzv ölkələr Yer kürəsinin ən qədim və sağlam içkilərindən biri olan çayın bayramını – "Beynəlxalq Çay Günü"nü qeyd edirlər. Dünya xalqlarının milli çay və çayiçmə ənənələri haqqında çoxsaylı materiallar və nəşrlər mövcuddur. Çayın istifadəsinə dair ilk məlumatlar eramızdan əvvəlki dövrlərə (e.ə. III əsr, Çin) təsadüf edir. XVI əsrdə Portuqaliya tacirləri çayı Avropaya gətirməyə başlamış və çay tezliklə aristokratik dairələrdə, eləcə də kral saraylarında dəb halına gəlmişdir. XIX əsrdə Qərb ölkələri ilə Çin arasında çay ticarəti geniş vüsət almış, nəticədə Avropa və Amerikada çay sənayesi formalaşmağa başlamışdır.*

Doğma yurdumuz Azərbaycanın da özünəməxsus çay mədəniyyəti, çayiçmə mərasimləri və ənənələri mövcuddur. Bu mədəniyyətin zəngin imkanlarından turizmin müxtəlif növlərində (etnoqrafik, qastronomik və s.) istifadə etməklə onu təbliğ etmək Azərbaycanın milli dəyərlərini və varlığını dünyaya tanıtmaq baxımından vacib vəzifədir. Çünki Azərbaycan çay mədəniyyətinin humanist, xeyirxah və qonaqpərvər missiyası vardır.

Açar sözlər: *Azərbaycan turizmi, çay mədəniyyəti, etnoqrafik turizm, qastronomik turizm, qonaqpərvərlik.*

GİRİŞ

Bəşəriyyətin çay içməyə nə vaxt və necə başladığı dəqiq məlum deyil. Çayın dərman vasitəsi olaraq, içki kimi, istifadəsinə dair ilk məlumatlar, e.ə. III əsrə, Çinə aiddir. Avropalılar Asiya uzunömürlülüyünü çay içməklə əlaqələndirərək bu içki haqqında geniş məlumatlar toplamış, XVI əsrdən isə tacirlər çayı ölkəyə gətirməyə başlamışlar. XIX əsrdən etibarən Çin ilə çay ticarətini genişləndirmiş Avropa və Amerikada çay sənayesi formalaşmağa başlanmışdır *(Lenkeran State University, 2022)*.

Azərbaycanın çay mədəniyyəti qədim köklərə söykənən, daim yenilənən canlı bir ənənədir. Bu mədəniyyət sadəcə içki içmək deyil, qonaqpərvərliyin, sosial əlaqələrin və milli kimliyin ən parlaq ifadəsidir. Azərbaycanın təşəbbüsü ilə çay mədəniyyətinin 2022-ci ildə UNESCO-nun "Qeyri-maddi mədəni irs siyahısı"na daxil edilməsi onun beynəlxalq əhəmiyyətini bir daha təsdiqlədi *(UNESCO, 2022)*.

Tarixən çay Azərbaycana "Böyük ipək yolu" vasitəsilə gəlib, lakin yerli çay istehsalı (çay bitkisinin əkilməsi və becərilməsi) XIX əsrin sonlarında Lənkəran və Astara rayonlarında başlayıb *(Maharramov et al., 2020)*.

Azərbaycanlının evində çay süfrəsi qonağın qarşılandığı ilk və ən vacib mərasimdir. Qonaq evdən bir stəkan çay içmədən buraxılmır – bu, hörmət və isti münasibətin əlamətidir.

Azərbaycanın çay mədəniyyəti nəsillər arası körpüdür. Çay sadəcə içki deyil – həyatın ritmidir, söhbətin açarı və dostluğun rəmzidir. Bu mədəniyyət min illərin sınağından çıxıb və gələcəyə də əmin addımla gedir.

MÜZAKİRƏ

Dünya xalqlarının milli çay və çayiçmə ənənələri

Bu gün dünyada hər gün təqribən 1,5 milyard stəkandan çox müxtəlif növ çay içilir. Çay əkinçiliyi, istehsalı, onun hazırlanması və çay xidmətinin təşkil edilməsi çox yüksək sənətkarlıq tələb edən ciddi proseslərdir. Bu məsələlərə dair dünya xalqlarının özünəməxsus ənənələri mövcuddur.

Hazırda dünyada çayxanalara oxşar restoranlara tez-tez rast gəlmək olar. Çayın gətirdiyi rahatlıq, təsirinin orijinallığı sülhü və əmin-amanlığı sevən insanları bu məkanlara daha çox cəlb edir. Birlikdə çay içmək təklifi dostluq jestidir.

Çay içmək ənənəsi əsl ritual xarakterini məhz Yaponiyada alıb. Yaponiyada çay içmək ritualının (mərasiminin) banisi Murata Juko (1423–1502) hesab edilir. Juko monastrda rahib idi. Və intensiv şəkildə meditasiya ilə məşğul olurdu. Meditasiyaya olan həddindən artıq həvəsi onda əsəb yorğunluğunu formalaşdırmışdı. Yerli bir təbibin məsləhəti ilə Juko dərman

vasitəsi kimi çay qəbul etdi. Və bu onun çaya olan marağını artırdı. Çay haqqında yazılmış əsərləri və o dövrdə məlum olan çay içmə formalarını araşdıran Juko sonda öz çay ritualını yaratdı. O, çay içmək üçün xüsusi çay qablarından istifadə etməyi təklif edirdi, çünki bundan əvvəl çay içmək üçün yaponlar Çin qablarından istifadə edirdilər *(Kumakura, 2023)*.

Min sülaləsi dövründə (XIV–XVII əsrlər) Çində çay içmək əhali arasında daha da geniş yayılmış və ictimai həyatın adi elementinə çevrilmişdir; bu proses xüsusilə yaşıl çay növlərinə aid idi. Bununla belə, çay içmək üçün mərasimlərin təşkili, onun incə mədəniyyəti əsasən ədiblər və aristokrat təbəqələr arasında formalaşmışdır. Bu mədəniyyətin xüsusiyyətləri nəfis çay pavilyonlarında, evlərdə, onları əhatə edən bağlarda, qohumların və qonaqların əhatəsində içkidən həzz almaq atmosferi yaradan atributlarda öz əksini tapırdı *(Fuquan, 2004)*.

Türkiyə-Azərbaycan mədəniyyətinin də bir parçası olan çay ictimai təcrübədir, qonaqpərvərlik və dostluq əlamətidir. Çayın hazırlanması və istehlakı türkdilli xalqların mədəniyyətinin və gündəlik həyatının ayrılmaz hissəsidir.

Türkiyə həmişə türk qəhvəsi və qara çayı ilə məşhur olmuşdur. Çay türklərin ən sevimli içkisidir. Qapalı Çarşıda səhər yeməyini, ictimai toplantıları, iş görüşlərini, hətta xalça bazarlığını bir fincan çay təklif edilmədən təsəvvür etmək mümkün deyil. Türklərin gündəlik istehlakı onların hətta ingilisləri də üstələməsinə şərait yaradır *(Ansel, 2023)*.

Türkiyənin yüzillik ənənəyə əsaslanan unikal çay mədəniyyəti vardır. İstehsal olunan çayın böyük hissəsi ölkə daxilində istehlak olunur. Türkiyə çay istehsalında dünyada altıncı yerdədir. Türkiyənin Şərqi Qara dəniz sahilindəki çay plantasiyaları Gürcüstan Respublikasının sərhədindən Türkiyənin "çay paytaxtı" olan Rizəyə və daha qərbdə Trabzona doğru uzanır *(Lenkeran State University, 2022)*.

Çay Türkiyənin ictimai həyatının əsasını təşkil edir və ölkənin daxili iqtisadiyyatında böyük rol oynayır. Çayı günün istənilən vaxtında, istənilən yerdə içmək olar. Türkiyədə gəmilərlə səfərləri çaysız təsəvvür etmək çətindir. Türkiyənin istənilən şəhərinə səyahət edənlər çay evi və ya çay bağçası kimi sosial mərkəzlər tapa biləcəklər. Böyük şəhərlərdə və turizm bölgələrində çay evləri gəncləri, yaşlıları və çoxlu xarici qonaqları qəbul edir. Boğaz boyunca köhnə İstanbulun dar, dolambaçlı xiyabanlarında və Egey dənizi boyunca turistik şəhərlərdə gözəl çay bağları mövcuddur *(Ansel, 2023)*.

Adətə görə, Ərzurumda, Türkiyənin şərqindəki digər regionlarda yerli camaat dil və yanaq arasına bir parça şəkər (qənd) qoyaraq, onu dişləyərək

çay içir. Türklər heç vaxt çayına süd qatmır, bəzən isə limona üstünlük verilir.

Hələ 1878-ci ildə Adana valisi Mehmet İzzət tərəfindən çay içməyin sağlamlığa faydalarını açıqlayan “Çay risalesi” (Çay broşürü) əsəri nəşr etdirilmişdir. Bu dövrdə qəhvə hələ də üstünlük verilən isti içki olsa da, İstanbulun Sultanahmet bölgəsində açılan çay evləri sayəsində çay istehlakı yayılmağa başlamış və qəhvəyə daha ucuz alternativ olmuşdur *(Ansel, 2023)*.

1971-ci ildə çayın becərilməsi və emalının koordinasiyası üçün (Çay Kurumu Genel Müdürlüğü yaradılmışdır, müəssisə 1982-ci ildən Çay İşletmeleri Genel Müdürlüğü adlanır) ÇAYKUR yaradılmış və onun fəaliyyəti çay becərilməsinin genişləndirilməsini, çay emalı texnologiyasındakı yenilikləri izləməyi, lazım gəldikdə çayı idxal və ixrac etməyi əhatə etmək olmuşdur. Bu gün də ÇAYKUR yerli çay satışında mühüm paya malikdir. Məsələn, Rizədəki Ziraat ÇAYKUR Botanika Çay Bağçası dünyaya açılmış bir mədəniyyət qapısıdır. Bura çay bağı və təbiətlə ünsiyyət qurmaq, dostlarla görüşmək və ailə üzvləri ilə yaxşı vaxt keçirmək üçün məşhur yerdir *(Ercisli, 2012)*.

Statistikaya nəzər yetirsək görərik ki, 2004-cü ildə Türkiyə 205,5 min ton çay istehsal etmiş (dünyanın ümumi çay istehsalının təxminən 6,4%-i), bu da ölkəni dünyanın ən böyük çay bazarlarından birinə çevirmişdir; bu məhsulun 120 000 tonu Türkiyədə istehlak edilmiş, qalan hissəsi isə ixrac olunmuşdur. 2013-cü ildən etibarən türk çayının adambaşına istehlakı gündə 10 stəkan və ildə 13,8 kq səviyyəsini ötmüşdür *(Ansel, 2023)*.

Rusiyada çay ənənələri Yapon və ya Çin adətlərindən əsaslı şəkildə fərqlənir. Ətirli çay XVII əsrdə monqol xanının hədiyyəsi olaraq rus çarına gətirilmişdir. XVIII əsrə qədər Monqolustan və Sibir vasitəsilə Rusiyaya çatdırılan çay yalnız kral ailəsi və digər zadəganlar üçün əlyetərli idi. Yalnız XIX əsrdə çay Rusiyada Nijni Novqorod yarmarkasında satılmağa başladı. Sonra Moskvada ilk çayxanalar açıldı. Çay daha əlçatan oldu və insanlar lazımi insanlarla tanış olmaq, söhbət etmək üçün çayxanalara gəlirdilər *(Martin, 2011)*.

Çay cəmiyyətin yuxarı təbəqələrinin həyatına daxil olduqdan sonra Rusiyada çay içmək ənənələri formalaşmağa başladı. Süfrəyə cilalanmış samovar qoyulurdu. Samovar masanın əsas fiquru idi. Kiçik çaydana isə çay yarpaqları tökülür, üstünə isə çayı buxarlamaq üçün qızdırıcı yastıq rolunu oynayan parça örtük qoyulurdu. Şərqdə bu üsul küfr hesab edilsə də, Rusiyada bu varianta üstünlük verilirdi. Zəngin (varlı) insanlar evdə çay içmək üçün çini qablardan istifadə edirdilər. Sovet dövründə isə çayı

stəkanlardan içməyə başladılar. O dövrün əsas ixtirası “stəkantutucu altlıq”lar (podstakannik) idi. Bu, stəkandan isti çayı içib həzz alarkən insanlara əllərini yandırmamaq imkanı verirdi. Altlıqlar adi insanlar üçün mis-nikel ərintisindən, zəngin insanlar üçün isə gümüşdən hazırlanırdı.

İngiltərədə (Böyük Britaniyada) çay içmək ənənələrinin formalaşması XVII əsrin ikinci yarısına təsadüf edir. Bir ingilisin həyatında çay içkisini daimi və geniş yayılmış adətə çevirən dövr gənc kraliça Viktoriyanın hökmranlığı hesab olunur. Ona təkcə Hindistan deyil, həm də Seylon (Şri-Lanka) qara çayının populyarlaşdırılmasına görə borcluyuq. Kraliça Viktoriya “Çay əxlaqı” (“Tea moralities”) adlı əsəri ilə Avropa işgüzar ünsiyyət ənənələrinin əsasını təşkil edən çay etiketinin yazılı qaydalarını müəyyənləşdirmişdir *(Lenkeran State University, 2022)*.

İngiltərədə şübhəsiz ki, sizə bir neçə növ çay seçimi təklif olunacaq, çünki dad üstünlükləri çox fərdidir. Ənənəvi olaraq İngiltərədə çay gündə bir neçə dəfə içilir və günün müxtəlif vaxtları üçün müxtəlif növlərə üstünlük verilir.

Südlü çay ənənəvi olaraq Asiya çöllərində məskunlaşmış monqollar, tatarlar, kalmıklar, qırğızlar və digər köçəri xalqların süfrə mədəniyyətinə xas içki hesab edilir.

Özbəkistanda kütləvi olaraq çay içmək mədəniyyəti XIX əsrdə Daşkənddə yayılmağa başlamışdır. Avropalı səyyahlar öz əsərlərində (səyahətnamələrdə) bu ölkənin hər küncündə rast gəlinən çayxanaları təsvir etmişlər. Çay içmək özbək qonaqpərvərliyinin əsasını təşkil edir. Özünə hörmət edən hər bir özbək qonağı təzə çörək və bir kasa ətirli isti çayla qarşılayır. Bəzi bölgələrdə və paytaxtda xüsusi çay ritualları mövcuddur. İsti çay süfrəyə verilməzdən əvvəl çayın içiləcəyi fincan bir qabda üç dəfə yuyulur və dördüncü dəfə həmin fincana çay süzülərək qonağa verilir; çayın süzüldüyü təmiz fincan qonağa olan dərin hörmətin, saf münasibətin təzahürüdür. Burada xüsusi bir məqam da odur ki, qaba çay az miqdarda tökülür, sözün əsl mənasında 1-2 qurtum üçün. Ev sahibi qonağın fincanına nə qədər tez-tez çay tökürsə, “bu qonaq ev sahibi üçün çox əziz insandır” mənasını ifadə edir *(Martin, 2011)*.

Pakistanda həm qara, həm də yaşıl çay növləri məşhurdur. Mərkəzi və cənubi Pəncabda, həmçinin Sind əyalətində süd və şəkər əlavə edilmiş çay (bəzən püstə, hil və s. ilə) geniş şəkildə istehlak edilir və adətən sadəcə “çay” adlanır. Bu, bölgədə ən çox yayılmış məişət içkisidir. Pakistanın şimalındakı Çitral və Gilgit-Baltistan bölgələrində kərə yağı ilə Tibet üslubunda duzlu çay içilir. Kəşmirdə isə Kəşmir çayı (Noon chai və ya

Sheer chai) və ya qızılgül, püstə, badam, hil və bəzən darçın əlavə edilmiş qaymaqlı çay xüsusi günlərdə, toylarda və qış aylarında istehlak edilir.

Hindistan dünyada özünəməxsus çay mədəniyyəti ilə məşhur olan ölkədir. Hindistanda 350-dən çox çay növü istehsal olunur. Dünyanın ən böyük ikinci çay istehsalçısı olan ölkədə əsasən qara, yaşıl, ağ, ətirli və meyvəli çaylar yetişdirilir. Əsas istehsal qara çay olsa da, Assam və Darjeeling kimi bölgələrdə yüksək keyfiyyətli xüsusi sortlar da becərilir. Hindistanda çay ölkədə ən məşhur isti içkidir. Demək olar ki, bütün evlərdə gündəlik istehlak edilir, qonaqlara təqdim olunur, məişət və rəsmi şəraitdə geniş miqdarda istifadə edilir. Bu ölkədə çay, ədviyyatlı və ya ədviyyatsız olaraq, südlə hazırlanır və adətən şirinləşdirilir *(Martin, 2011)*.

İran mədəniyyətində çay o qədər geniş istifadə olunur ki, adətən ev qonağına təklif edilən ilk şey çay olur. Çay şəkər əvəzinə kişmiş, əncir və ya badamla içilir, ədviyyatlar (hil, darçın və s.) da əlavə edilir.

Şimali Afrikanın bəzi ərəb mənşəli xalqları nanə yarpağı və şəkərlə qarışdırılmış yaşıl çay içirlər, həmçinin limon, portağal və ya qreypfrut suyu ilə buzlu çay içirlər.

Amerika Birləşmiş Ştatlarında çayın 80%-i buzlu çay kimi istehlak edilir (Lifetime Tea, 2020). Şirin çay Amerika Birləşmiş Ştatlarının Cənub-Şərqinin ən xarakterik içkilərindən biridir. ABŞ-da çay istehsalı çox məhdud olsa da, xüsusilə Cənubi Karolina və Havay kimi bölgələrdə kiçik miqyaslı təsərrüfatlar mövcuddur. Ölkə, əsasən, çay idxal edən (1990-cı ildən 400%-dən çox artım) və istehlak edən böyük bir bazardır. Yerli istehsal daha çox premium və ya xüsusi çay növlərinə fokuslanır *(Martin, 2011)*.

Beləliklə, müxtəlif ölkələrin çay mədəniyyəti ilə tanış olduqca aydın olur ki, çay əksər hallarda sosial tədbirlərdə və qonaqpərvərlik mərasimlərində istehlak edilir. Bir çox mədəniyyətlərdə isə bu içki ətrafında incə və formal mərasimlər formalaşmışdır.

Azərbaycanın çay mədəniyyəti və onun yerli turizm üçün əhəmiyyəti

Qonaqpərvərliyi ilə məşhur olan Azərbaycanda və azərbaycanlılar arasında sevimli adətlərdən biri çay süfrəsi və çay mədəniyyətidir. Bir fincan çay və söhbət zamanı yerli sakinlər uzun müddət asudə zaman keçirməyə hazırdırlar. Çay ənənəvi armudu stəkanda (armud formalı stəkanda) verilir. Bu forma sayəsində çay adi stəkanla müqayisədə daha yavaş soyuyur, çünki şüşənin aşağı hissəsində maye yuxarı hissəyə nisbətən istiliyini daha uzun müddət saxlayır. Azərbaycanlılar üçün çay dəmləmək həqiqi sənət hesab oluna bilər *(Isaxanli, 2023)*.

Paytaxt Bakının gəzinti üçün nəzərdə tutulmuş əksər küçəsində çayxanalar mövcuddur. Yaşayış olan məhəllələrində isə küçədə yerli

sakinlərin bir stəkan ətirli və dadlı çay ətrafında nərd oynayan böyük yığıncaqlarını görmək olar. Adət-ənənəyə görə, yerli sakinlər şəkəri çaya batıraraq dişləyir və sonra çay içirlər. Çay ilə müxtəlif şərq ləzzətləri, mürəbbələr və şirniyyatlar verilir; bunu "çay dəstgahı" adlandırırlar. Burada "dəstgah" çayın sadalanan nemətlər ilə dəst şəkildə təqdim olunması mənasını ifadə edir.

Azərbaycanın Lənkəran bölgəsində çay bitkisi ilk dəfə 1912-ci ildə əkilməyə başlanmışdır. 1937-ci ildə isə Lənkəranda ilk çay zavodu tikilmişdir *(Bağırov, 1993)*.

Respublikamızda çayçılığın təşkilinin, çay istehsalının tənzimlənməsinin və çay məhsullarının keyfiyyətinin təmin edilməsinin hüquqi əsaslarını müəyyən edən "Çayçılıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu 2002-ci ildə qəbul edilmişdir *(E-qanun.az, 2002)*.

Çayçılıq Lənkəranın subtropik zonasındakı kənd təsərrüfatının prioritet istiqamətlərindən biridir. Azərbaycan iqtisadiyyatında mühüm yer tutan çay Lənkəranın simvolu kimi bölgəyə şöhrət gətirməkdədir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2017-ci ilin 2-3 sentyabr tarixlərində Lənkərana səfəri zamanı keçirilmiş çay, çəltik və sitrus meyvələri istehsalının inkişafı məsələlərinə dair respublika müşavirəsinin yekunları çayçılığın inkişafına güclü təkan vermişdir.

Ümumiyyətlə, Lənkəran-Astara regionunda "Astaraçay" MMC, "Yaşıl çay" MMC, "Azərsun Holdinq", "Beta" MMC, "Fərman çay" MMC, "Tüado çay" MMC, "Gilan Orchards" MMC, "Ayna" MMC və Lənkəran Çay Elmi-Təcrübə bazası kimi ixtisaslaşmış çayçılıq təsərrüfatları və çay istehsal edən müəssisələr fəaliyyət göstərir. Məsələn, "Astaraçay" kənd təsərrüfatı müəssisəsi 2010-cu ildə yaradılmışdır. Təsərrüfatın ümumi əkin sahəsi 640 hektardır. Əkilən "Kolxida" çay toxumları Gürcüstanın Batumi şəhərində yerləşən Çayçılıq Elmi-Tədqiqat İnstitutunun tədris-təcrübə sahəsindən gətirilmişdir. Burada, həmçinin Koreya Respublikası şirkətinin layihəsi əsasında çay fabriki inşa edilmişdir *(Lenkeran State University, 2022)*.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin müvafiq sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında çayçılığın inkişafına dair 2018–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı" çay mədəniyyətimizin təbliği və turizm potensialının reallaşdırılması baxımından yeni imkanlar yaratmışdır *(Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı, 2018)*.

“Azərbaycan Respublikasında turizmin inkişafına dair” Dövlət Proqramlarında kənd, idman, ailəvi və digər xüsusi maraq kəsb edən turizm növlərinin inkişafına dair tədbirlər öz əksini tapmışdır.

Etnoqrafik turizm nümunəsi kimi Azərbaycanda keçirilən elçilik mərasimlərində çayın xüsusi yer tutmasını, razılıq əlaməti kimi şirin çayın içilməsini göstərmək olar.

Ötən illərdə Mədəniyyət və Turizm Nazirliyinin (20 aprel 2018-ci il tarixindən Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi adlanır) “Azərbaycanın yeni turist marşrutlarını kəşf edək” layihəsi çərçivəsində təqdim olunmuş Quba-Şamaxı ekstremal turizm marşrutu maraqlı addımlardan biri olmuşdur. Artıq subtropik zonaya xüsusi coğrafi marşrutların hazırlanması zərurətə çevrilmişdir.

Qastronomik turizm istənilən dövlətə milli kulinariya ənənələri prizmasından baxmağa imkan verən parlaq və perspektivli istiqamətdir. İstənilən qastronomik tur müstəqil şəkildə, turizm agentliklərinin köməyi olmadan təşkil oluna bilər. Bunun üçün, sadəcə olaraq, çayçılıq mədəniyyətimizi maraqlı və gözəl tərzdə əks etditə biləcək müvafiq marşrutu seçib turizm mərkəzlərini cəlb etmək lazımdır.

Azərbaycan turizminin bu istiqamətdə nəzəri-praktiki bazaya ehtiyacı vardır. İlk növbədə Azərbaycanda çay əkinçiliyi və istehsalının tarixi və iqtisadiyyatı ilə yaxından tanış olmaq, regionlarda çay və çay süfrəsi ənənələrinin fərqli və oxşar xüsusiyyətlərini izləmək, həmçinin dünya xalqlarının çay mədəniyyəti ilə müqayisəli təhlil aparmaq zəruridir. Çünki çay 3000 il yaşı olan içki kimi zəngin adət-ənənələrin və əfsanələrin mənbəyidir.

NƏTİCƏ

Azərbaycanın çay mədəniyyəti Böyük ipək yolu ənənələrindən qaynaqlanan, lakin müasir dövrdə də aktuallığını qoruyan milli dəyərlər sisteminin mühüm tərkib hissəsidir. Bu mədəniyyətin 2022-ci ildə Türkiyə ilə birlikdə UNESCO-nun “Qeyri-maddi mədəni irs siyahısı”na daxil edilməsi onun beynəlxalq səviyyədə tanınmasının bariz nümunəsidir.

Dünya xalqlarının çay ənənələri ilə müqayisə göstərir ki, çay hər yerdə sosial və mədəni ritual kimi qəbul edilir.

Azərbaycanın çay mədəniyyəti yalnız milli irs deyil, həm də turizmin perspektivli istiqamətidir. Etnoqrafik və qastronomik turizm çərçivəsində çay süfrəsi, çayxanalar, Lənkəran çay plantasiyaları yeni turist marşrutlarının yaradılmasına geniş imkanlar açır. Bu istiqamətdə nəzəri-praktiki baza yaradılması, müqayisəli tədqiqlərin aparılması və dövlət proqramlarının davamlı icrası Azərbaycan turizminin rəngarəngliyini

artıracaq, milli mədəniyyəti beynəlxalq səviyyədə daha effektiv təbliğ edəcəkdir.

Beləliklə, çay mədəniyyəti Azərbaycan üçün həm keçmişlə gələcəyi birləşdirən körpü, həm də turizm inkişafının vacib vasitəsidir.

ƏDƏBİYYAT

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin rəsmi internet saytı. (2018). *"Azərbaycan Respublikasında çayçılığın inkişafına dair 2018–2027-ci illər üçün Dövlət Proqramı"nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı*. https://president.az/az/articles/view/27023

Ansel, E. (2023). *The global history of the Ottoman and Turkish tea trade* (Doctoral dissertation, Bilkent Universitesi (Turkey)).

Bağırov, A. (1993). *Azərbaycan çayı*. Azərnəşr. https://web2.anl.az/read/page.php?bibid=41691&pno=1

E-qanun.az. (2002). *"Çayçılıq haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanunu*. https://e-qanun.az/framework/5525

Ercisli, S. (2012). *The tea industry and improvements in Turkey. In Global Tea Breeding: Achievements, Challenges and Perspectives* (pp. 309-321). Berlin, Heidelberg: Springer Berlin Heidelberg.

Fuquan, Y. (2004). The "Ancient Tea and Horse Caravan Road," the "Silk Road" of Southwest China. *Silk Road Journal, 2*(1).

Isaxanli, H. (2023). Tea, coffee and cocoa-a cultural phenomenon in Azerbaijan. *Khazar Journal of Humanities and Social Sciences, 26*(4), 100-118.

Kumakura, I. (2023). *Japanese Tea Culture: The Heart and Form of Chanoyu*. https://www.jstor.org/content/pdf/oa_book_monograph/jj.2840648

Lenkeran State University. (2022). *International Tea Congres "Industrial, cultural and economic dimensions"*. https://lsu.edu.az/new/imgg/%C3%87AY%20K%C4%B0TAP.pdf

Lifetime Tea. (2020). *Tea fact sheet – 2018-2019*. https://www.lifetimetea.com/tea-fact-sheet

Maharramov, M. A., Jahangirov, M. M., & Maharramova, S. I. (2020). Azerbaijan tea (Camellia sinensis L.): chemical components, pharmacology and the dynamics of the amino acids. In *Tea-Chemistry and Pharmacology*. IntechOpen.

Martin, L. C. (2011). *Tea: the drink that changed the world*. Tuttle Publishing.
UNESCO. (2022). *Culture of Çay (tea), a symbol of identity, hospitality and social interaction*. Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity. https://ich.unesco.org/en/RL/culture-of-cay-tea-a-symbol-of-identity-hospitality-and-social-interaction-01685

Ilaha Azer gizi Aghazade
Employee of the Central Scientific Library of ANAS
E-mail: ilahe.agazade.00@mail.ru
https://orcid.org/0000-0002-4347-1211

TEA CULTURE AND ITS PLACE IN AZERBAIJANI TOURISM

Abstract: *Since 2019, the member states of the United Nations have annually celebrated May 21 as International Tea Day, dedicated to one of the oldest and healthiest beverages on Earth - tea. A substantial body of literature and publications exists on the national tea traditions and tea-drinking customs of the world's peoples. The earliest documented information on tea consumption dates back to the 3rd century BC in China. In the 16th century, Portuguese traders began importing tea to Europe, where it quickly became fashionable in aristocratic circles and royal courts. During the 19th century, tea trade between Western countries and China expanded significantly, leading to the formation of a tea industry in Europe and America.*

Our homeland, Azerbaijan, also possesses a distinctive tea culture, along with unique tea-drinking ceremonies and traditions. Promoting this rich cultural heritage through various forms of tourism - particularly ethnographic and gastronomic tourism - represents an important task in presenting Azerbaijan's national values and identity to the global community. This is due to the inherently humanistic, benevolent, and hospitable mission embedded in Azerbaijani tea culture.

Keywords: *Azerbaijani tourism, tea culture, ethnographic tourism, gastronomic tourism, hospitality.*

Илаха Азер кызы Агазаде
Сотрудник Центральной научной библиотеки НАНА
Электронная почта: ilahe.agazade.00@mail.ru
https://orcid.org/0000-0002-4347-1211

ЧАЙНАЯ КУЛЬТУРА И ЕЕ МЕСТО В АЗЕРБАЙДЖАНСКОМ ТУРИЗМЕ

Резюме: *С 2019 года государства - члены Организации Объединённых Наций ежегодно 21 мая отмечают Международный день чая, посвящённый одному из древнейших и наиболее полезных напитков на Земле - чаю. Существует обширный массив материалов и публикаций о национальных чайных традициях и обычаях чаепития народов мира. Первые сведения об употреблении чая относятся к III веку до н.э. (Китай). В XVI веке португальские купцы начали привозить чай в Европу, где он быстро вошёл в моду в аристократических кругах и королевских дворах. В XIX веке торговля чаем между западными странами и Китаем приобрела широкий размах, что привело к формированию чайной промышленности в Европе и Америке.*

Наша родина - Азербайджан - также обладает самобытной чайной культурой, особыми церемониями и традициями чаепития. Продвижение этого богатого культурного наследия через различные виды туризма (этнографический, гастрономический и др.) является важной задачей с точки зрения представления национальных ценностей и самобытности Азербайджана мировому сообществу. Это обусловлено гуманистической, доброжелательной и гостеприимной миссией азербайджанской чайной культуры.

Ключевые слова: *Азербайджанский туризм, чайная культура, этнографический туризм, гастрономический туризм, гостеприимство.*

Məqalə tarixçəsi: redaksiyaya daxil olub – 11.09.2025; çapa qəbul edilib – 10.10.2025.

MÜƏLLİFLƏRİN NƏZƏRİNƏ!

"Kitabxana.az" jurnalının redaksiyasına təqdim edilən elmi məqalələr aşağıdakı qaydalar əsasında tərtib edilməlidir:

1. Məqalənin adı, müəllifin adı və soyadı, çalışdığı qurum, vəzifəsi, elmi dərəcəsi, elektron poçt ünvanı və ORCID (2012-ci ildən bəri beynəlxalq elm aləmində qəbul edilmiş internetdə hərkəsə açıq olan Tədqiqatçı və İştirakçı Eyniləşdiricisi) göstərilməlidir.
2. Məqalə azərbaycan, ingilis və rus dillərində qəbul olunur.
3. Məqalə 50 sözdən artıq olmayan xülasəyə, 4-dən az olmayan açar sözə malik olmalıdır.
4. Məqalə A4 formatında, Microsoft Word proqramında (şrift - Times New Roman – 12; interval - 1,5; səhifənin parametrləri: yuxarıdan – 2 sm, aşağıdan – 2 sm, soldan - 2,5 sm, sağdan – 2,5 sm) yığılmalıdır.
5. Əgər mətndaxili sitatlar təkmüəllifli əsərə istinad edirsə: Müəllifin soyadı (insialsız) və nəşr ili kursivlə qeyd olunmalıdır, məsələn, *(Əliyev, 2020)*.
   Mətndaxili sitatlar ikimüəllifli əsərə istinad edirsə: Hər iki müəllifin soyadı və nəşr ili kursivlə yazılmalıdır, məsələn, *(Əliyev & Məmmədov, 2021)*.
   Çoxmüəllifli əsərə istinad olunursa: Əgər əsərin ikidən çox müəllifi varsa, kursivlə birinci müəllifin soyadı, ardınca isə "et al." (lat. və digərləri) qeyd olunmalıdır, məsələn, *(İslamova et al., 2022)*.
6. Ədəbiyyat (istinad) siyahısında son 5-10 il ərzində nəşr olunmuş elmi əsərlərə istinad edilməsi tövsiyə olunur.
   İstinad siyahısı Amerika Psixoloji Assosiasiyasının (APA) üslublu sənəd təsviri qaydalarına uyğun hazırlanmalıdır.
   İstinad siyahısı əlifba sırası və yaxud istifadə olunma ardıcıllığına görə sıralanmalıdır.
7. Jurnala təqdim olunan məqalələr:
   - əvəllər dərc olunmamalı;
   - heç bir digər jurnala dərc olunmaq üçün təqdim edilməməlidir.
8. Məqalənin dərc olunmaq üçün qəbul edilib-edilməməsi məsələsi redaksiya heyətinin müzakirəsindən sonra bəlli olur.
9. Əlyazmanın məzmunu və yazılışı üçün yalnız müəlliflər cavabdehlik daşıyırlar.
10. Müəlliflər məqalələri elektron şəkildə shafaq.ace@gmail.com ünvanına göndərə bilərlər.

ATTENTION TO AUTHORS!

Scientific articles submitted to the editorial office of the journal "Kitabxana.az" must be compiled taking into account the following rules:

1. It is necessary to indicate the title of the article, the first and last name of the author, institution, position, academic degree, e-mail address and ORCID.
2. The article is accepted in Azerbaijani, English and Russian.
3. The article should contain an abstract of no more than 50 words and no less than 4 keywords.
4. The article should be written in A4 format, in Microsoft Word (font - Times New Roman - 12; spacing - 1.5; page settings: top - 2 cm, bottom - 2 cm, left - 2.5 cm, right - 2.5 cm).
5. <u>If in-text citations refer to a single author:</u> The author's last name (without initials) and year of publication should be written in italics, e.g., *(Aliyev, 2020)*.
   <u>Two authors:</u> Both authors' last name and year of publication should be written in italics, e.g., *(Aliyev & Mammadov, 2021)*.
   <u>More than two authors:</u> If the reference has more than two authors, the first author should be listed in italics, followed by "et al.", e.g., *(Islamova et al., 2022)*.
6. It is recommended to indicate scientific works published in the last 5-10 years in the list of references.
7. Articles submitted to the journal:
   - earlier should not be published anywhere;
   - should not be submitted for publication in any other journal.
8. The issue of accepting an article for publication becomes clear after discussion by the editorial board.
9. The authors are solely responsible for the content and writing of the manuscript.
10. Authors may submit articles electronically to shafaq.ace@gmail.com.

ВНИМАНИЕ АВТОРАМ!

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала «Kitabxana.az», должны быть составлены с учетом следующих правил:

1. Необходимо указать название статьи, имя и фамилию автора, учреждение, должность, ученую степень, адрес электронной почты и ORCID (открытый для всех в интернете Идентификатор Исследователя и Участника, принятый в международном научном мире с 2012 г.).
2. Статья принимается на азербайджанском, английском и русском языках.
3. В статье должно быть резюме не более 50 слов и не менее 4 ключевых слов.
4. Статья должна быть написана в формате А4, в программе Microsoft Word (шрифт - Times New Roman - 12; интервал - 1,5; параметры страницы: сверху - 2 см, снизу - 2 см, слева - 2,5 см, справа - 2,5 см).
5. Если внутритекстовые цитаты относятся к одному автору: Фамилия автора (без инициалов) и год публикации должны быть написаны курсивом, например, *(Алиев, 2020)*.

   Два автора: Фамилия обоих авторов и год публикации должны быть написаны курсивом, например, *(Алиев & Мамедов, 2021)*.

   Более двух авторов: Если в ссылке более двух авторов, курсивом следует указать первого автора, а затем «et al.» (лат. и др.), например, *(Исламова et al., 2022)*.
6. Рекомендуется указывать в списке литературы научные работы, опубликованные за последние 5-10 лет.

   Список литературы должен быть подготовлен в соответствии с правилами описания документов в стиле «APA», разработанными Американской психологической ассоциацией.

   Список литературы должен быть составлен в алфавитном порядке или в порядке использования.
7. Статьи, представленные в журнал:
   - ранее нигде не должны быть опубликованы;
   - не должны быть представлены для публикации в какой-либо другой журнал.
8. Вопрос о принятии статьи к публикации становится ясным после обсуждения на редколлегии.
9. Авторы несут полную ответственность за содержание и написание

рукописи.

10. Авторы могут отправлять статьи в электронном виде по адресу shafaq.ace@gmail.com.

M Ü N D Ə R İ C A T

==

KİTABXANA İŞİNİN TARİXİ

Şəfəq İSLAMOVA
Professor Xəlil İsmayılovun elmi irsi: Azərbaycan kitabxanaşünaslığına töhfə 5

Eldəniz MƏMMƏDOV
Professor Xəlil İsmayılov: Azərbaycanın aparıcı kitabxanaşünas aliminin 80 yaşı tamam olur 16

Gülnar İBRAHİMOVA-MƏMMƏDOVA
Professor Xəlil İsmayılov və Azərbaycan kitabxanaşünaslığının inkişafı: anadan olmasının 80 illiyi münasibətilə 24

HUMANİTAR VƏ SOSİAL ELMLƏR TARİXİ

Mahir ZEYNALOV
Azərbaycanda sahibkarlığın inkişafında innovativ yanaşmalar və onların rəqabət qabiliyyətinə təsiri 32

İlahə AĞAZADƏ
Çay mədəniyyəti və onun Azərbaycan turizmindəki yeri 42

C O N T E N T S

===

HISTORY OF LIBRARIANSHIP

Shafag ISLAMOVA
The scientific heritage of professor Khalil Ismayilov: contributions to library science in Azerbaijan 5

Eldaniz MAMMADOV
Professor Khalil Ismayilov: leading Azerbaijani library scholar turns 80 16

Gulnar IBRAHİMOVA-MAMMADOVA
Professor Khalil Ismayilov and the development of Azerbaijani library science: on the occasion of his 80th birthday 24

HISTORY OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Mahir ZEYNALOV
Innovative approaches to entrepreneurship development in Azerbaijan and their impact on competitiveness 32

Ilaha AGHAZADE
Tea culture and its place in Azerbaijani tourism 42

С О Д Е Р Ж А Н И Е

==

ИСТОРИЯ БИБЛИОТЕЧНОГО ДЕЛА

Шафаг ИСЛАМОВА
Научное наследие профессора Халила Исмаилова: вклад в библиотековедение Азербайджана 5

Эльданиз МАМЕДОВ
Профессор Халил Исмаилов: ведущему Азербайджанскому ученому-библиотековеду исполняется 80 лет 16

Гюльнар ИБРАГИМОВА-МАМЕДОВА
Профессор Халил Исмаилов и развитие Азербайджанского библиотековедения: к 80-летию со дня рождения 24

ИСТОРИЯ ГУМАНИТАРНЫХ И СОЦИАЛЬНЫХ НАУК

Махир ЗЕЙНАЛОВ
Инновационные подходы к развитию предпринимательства в Азербайджане и их влияние на конкурентоспособность 32

Илаха АГАЗАДЕ
Чайная культура и ее место в Азербайджанском туризме 42

KİTABXANA.AZ

elmi-nəzəri və təcrübi jurnal

2025, Oktyabr, №2(43)

****

VÖEN: 1600740921

Təsisçi və baş redaktor: İslamova Şəfəq İsrafil qızı

Redaktor: Məmmədov Eldəniz Elman oğlu

Redaksiyanın ünvanı: AZ1096, Bakı ş., K.Balakişiyev küç. 161/15

Tiraj: 100 nüsxə

Qiyməti: Pulsuz